

MADENCİLİKTE YAŞANAN İŞ KAZALARI RAPORU

[2010
2020]

TMMOB
MADEN MÜHENDİSLERİ ODASI

TMMOB
MADEN MÜHENDİSLERİ ODASI

MADENCİLİKTE YAŞANAN
İŞ KAZALARI RAPORU
(2010-2020)

MART/2021

Kahraman Bekçili: Madenci ve Kızı (Birincilik Ödülü)
Madencilik, İnsan ve Yaşam Fotoğraf Yarışması, 2019

BU RAPOR
TMMOB MADEN MÜHENDİSLERİ ODASI
İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ KOMİSYONU
TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR.

SUNUŞ

Bu rapor, 2010 yılında yayımlanan “Madencilikte Yaşanan İş Kazaları” raporunun ardından geçen 10 yıl içerisinde yaşanan önemli olayları derlemek ve madencilik faaliyetlerinin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yapılabilmesi için atılması gerekli adımlara yönelik önümüzdeki yıllar için bir yol haritası önermek için yazılmıştır.

Raporun derlendiği 2020 yılı tüm dünya için olduğu gibi ülkemiz için de zorlu bir yıl oldu. Bir yandan Covid-19 pandemisi, bir yandan ülkemizin giderek gerileyen demokratik ve ekonomik konumu sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışma mücadelesinin zorluğunu katladı. İSİG Meclisi verilerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında 2000’den fazla ölüm gerçekleşirken, bu ölümlerin yarısından fazlası meslek hastalığı olarak sayılmayan Covid-19 nedeniyle oldu. Pandemi koşulları altında da gündelik yaşantımızda vazgeçilmez hale gelmiş hemen hemen her şeyin varlığını borçlu olduğu madencilik faaliyetleri hız kesmedi.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği bu süreçte de daha önce olduğu gibi madencilik faaliyetlerinin en önemli unsuru olmaya devam etti. Geçen 10 yıl içerisinde kilometre taşı niteliğinde pek çok olay yaşanmış olsa da iş kazalarında gözle görülür bir iyileşme olmadı. Üstelik bundan 10 yıl önce yayımlanmış olan raporumuzda Soma’da yaşanması olası bir faciaya işaret edilmiş olduğu halde, gerekli tedbirlerin alınmamış olması nedeniyle maalesef 2014 yılında Soma’da ülke tarihinin en büyük faciası yaşandı.

Alınmayan önlemler başta Afşin-Elbistan’da, Ermenek’te, Şirvan’da ve Şırnak’ta olmak üzere ülkemizin dört bir yanında maden emekçilerinin hayatlarına mal olmaya devam etti. Türkiye, işçi sağlığı ve iş güvenliği göstergelerinde madenciliğin yoğun olarak yapıldığı gelişmiş ülkelerin yine gerisinde kaldı. 2010 yılından bu yana madenlerde yaşanan iş kazalarında 1000’den fazla maden işçisini ve 16 meslektaşımızı kaybetmiş olmanın üzüntüsünü yaşadık.

TMMOB Maden Mühendisleri Odası olarak yapılacak madencilik faaliyetlerinin bilim ve teknolojinin ışığında doğayla barışık ve insanın yaşam hakkına saygılı bir biçimde yapılması gerektiğini savunuyoruz. Dünyadaki örneklerden, madenciliğin çok daha güvenli bir şekilde yapılabileceğini biliyoruz. Bu raporu madenlerde yaşamını yitiren 16 meslektaşımıza ve tüm maden emekçilerine adıyor ve yeni kayıpların yaşanmaması için önerilerimizin dikkate alınmasını talep ediyoruz.

Çünkü biliyoruz ki, başka bir dünyanın mümkün olduğu gibi, başka bir madencilik de mümkün!

**TMMOB Maden Mühendisleri Odası
Yönetim Kurulu**

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	i
KISALTMALAR.....	v
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Önsöz.....	1
1.2 Madencilğin Önemi.....	1
1.3 Türkiye Ekonomisinde Madencilğin Yeri.....	3
2. İŞ KAZALARI ve MESLEK HASTALIKLARI	7
2.1 Türkiye'nin İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri	7
2.2 Yaşanan İş Kazalarının Başlıca Teknik Nedenleri.....	10
2.3 Türkiye Madencilğinin İSG Açısından Dünyadaki Konumu.....	13
3. 2010-2020 ARASINDA YAŞANANLAR.....	19
3.1 Kaybettiğimiz Maden Mühendisleri	19
3.2 Başlıca İş Kazaları.....	22
3.3 Madenlerde İSG Mevzuatı Değişiklikleri	23
3.4 Maden Mühendisleri Odası'nın Çalışmaları	29
3.5 TMMOB'nin Düzenlediği Başlıca Etkinlikler ve Yayınlar	38
4. TÜRKİYE'DE MADENCİLİK İÇİN ACI MİLAT: SOMA VE ERMENEK	45
4.1 Soma Faciası Sonrası Yapılanlar.....	45
4.1.1 Mevzuat Değişiklikleri	45
4.1.2 Kurumsal Yapılanma.....	47
4.2 Soma Faciasının Ardından Konuya İlişkin Yayınlanan Çalışma ve Raporlar.....	50
4.2.1 TMMOB Maden Mühendisleri Odası Soma Faciası Ön Raporu.....	50
4.2.2 Soma Maden Faciası TMMOB Raporu.....	51
4.2.3 TBMM Soma Raporu.....	51
4.2.4 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) - TEPAV Raporu (2016).....	53
4.2.5 Diğer Çalışma ve Raporlar.....	55
5. SORUNLARIN TESPİTİ VE SONUÇLAR.....	59
5.1 Sorunların Tespiti.....	59
5.2 Yapılması Gerekenler	61
KAYNAKÇA.....	66

KISALTMALAR

AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ETKB	: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
ILO Örgütü)	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İSİG	: İşçi sağlığı ve iş güvenliği
MAPEG	: Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
MSHA	: Mine Safety and Health Administration (ABD Maden Dairesi)
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
OSGB	: Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKİ	: Türkiye Kömür İşletmeleri
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TTB	: Türk Tabipleri Birliği
TTK	: Türkiye Taşkömürü Kurumu

“

Madenler hayatımızda önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte bilimsel yaklaşımı ve insanın yaşam hakkını kar hırsının önünde tutmak gerekmektedir.

”

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Önsöz

Madencilik, medeniyetin gelişimine yön veren, tarihin en eski mesleklerinden biridir. İş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu her yıl yaşanan binlerce ölüm ve hastalık, madenciliği aynı zamanda tarihin en riskli sektörlerinden biri yapmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı ülkelerde en güvenli sektörler arasına girse de, Türkiye dâhil pek çok ülke madenlerde iş kazalarının olumsuz sonuçlarıyla halen mücadele etmektedir. Madenlerde iş kazaları grizu ve kömür tozu patlamalarından göçüklere, su baskınlarından ekipman bazlı kazalara kadar pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir. Yaşanan iş kazaları yaralanma veya can kayıplarının yanı sıra kaynakların zayıfına ve üretimin aksamasına sebep olmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) iş kazaları ve meslek hastalıklarının, her yıl küresel gayri safi hasılanın %4'ü oranında kayba neden olduğunu tahmin etmektedir (ILO, 2020). Tüm risklerine ve yerel, bölgesel veya küresel düzeyde yarattığı ekolojik tartışmalara rağmen, günümüzde halen dünya enerji talebinin ve sanayinin hammadde gereksinimlerinin karşılanmasında madenciliğin rolü yadsınamaz.

İş sağlığı ve güvenliğinin, pek çok farklı akademik ve profesyonel topluluğun aynı anda faaliyet gösterdiği disiplinler arası bir karakteri vardır. İş kazalarının oluşumunu, neden ve sonuçlarını inceleyenler arasında mühendisler kadar psikologlar, sosyologlar ve yönetim bilimi uzmanları da yer almaktadır. ILO da bu duruma vurgu yapmakta; iş sağlığı ve güvenliğinin hukuk (kamu politikaları ve iş hukuku), iş tasarımı (mühendislik, ergonomi, yazılım ve otomasyon), makine/ekipman (teknoloji, sağlık teknolojisi ve sensörler), çevre, fiziksel ve sosyal etkiler (halk sağlığı, beslenme, fiziksel aktivite ve demografi), insan doğası (psikoloji, sosyoloji ve ekonomi), tıp, nöroloji ve insan kaynakları ile ilgili olduğunu belirtmektedir (ILO, 2019). ILO'nun bu vurgusu, kuşkusuz madencilik sektörü için de geçerlidir ve yukarıda sayılan disiplinlerin hemen hepsi madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin doğrudan araştırma konusudur.

1.2 Madenciliğin Önemi

Mineraller ve mineral ürünleri birçok endüstrinin belkemiğini oluşturmaktadır. Madencilik faaliyetlerinin, gerçekleştirildiği ülkeler ve coğrafi bölgeler için çok önemli ekonomik, çevresel ve sosyal etkileri vardır. Her

yıl kömür de dâhil olmak üzere yaklaşık 23 milyar ton cevher üretilmektedir. Bunu yaparken, küresel olarak her yıl yaklaşık 50 milyar ton tüvenan üretim veya dekapaj yapılmaktadır. Bu miktar her yıl İsviçre yüzey alanının 1,5 metre derinliğinde bir çukur kazmanın eşdeğeridir. Madencilik sektöründe 10 milyonu kömürde olmak üzere yaklaşık olarak 30 milyon çalışan istihdam edilmektedir ki bu da dünyadaki işgücünün %1'ini oluşturmaktadır.

Günümüzde kanıtlanan kömür kaynakları küresel tüketime 300 yıl yetecek düzeydedir. Bu yeterlilik süresi doğalgazın beş, ham petrolün on katıdır. Dünya çelik üretiminin yaklaşık %60'ı, elektrik üretiminin %40'ı kömürden sağlanmaktadır. Küresel düzeyde kömür üretimi yıllık 9 milyar tona yaklaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de tüketilen enerjinin %45'i kömür madenciliğinden sağlanmaktadır. Güney Afrika'nın da enerji ihtiyacının %77'si kömürden karşılanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin en az 25 yıl daha kömürü birincil yakıt kaynağı olarak kullanacağı tahmin edilmektedir.

Özellikle inşaat ve makine endüstrisi için çelik üretiminde kullanılan demir, modern endüstriyel toplum tarafından kullanılan tüm metallerin yaklaşık %95'ini oluşturur. Bununla birlikte değerli metaller her zaman küresel finans dünyasındaki en önemli dinamikleri oluşturmaktadır. Son yıllarda önemi artan nadir toprak elementlerinden insanların her gün kullandığı bilgisayar bellekleri, şarj edilebilir piller, cep telefonları, katalitik dönüştürücüler, mıknaşlar ve floresan aydınlatmalarda faydalanılmaktadır. Bunların yanında gece görüş gözlükleri, lazer telemetreler, yönlendirme sistemleri ve fiber-optik veri aktarımında kullanılan yükselteçler gibi savunma sanayisini de kapsayan geniş bir spektrumda kullanımı vardır.

İngiltere Jeoloji Araştırmaları tarafından hazırlanan rapora göre küresel ekonominin dekarbonizasyonunu desteklemek için gerekli hammaddelere olan ilgi giderek artmaktadır (British Geological Survey, 2018). Günümüzde lityum, kobalt, nikel, manganez ve grafit gibi lityum-iyon pillerde kullanılan bazı metallere, endüstrileri için güvenli malzeme temin etmeye çalışan ülkeler tarafından özel olarak önem verilmektedir.

Görüldüğü üzere her grup maden hayatımızda önemli bir yer tutmaktadır ve gelecekte de tutmaya devam edecektir. Bununla birlikte;

- Çevresel etkilere karşı doğayla barışık madencilik,
- İş kazaları/Meslek hastalıklarına karşı bilimsel yaklaşımı ve insanın yaşam hakkını kar hırsının önünde tutma,
- Yeraltı kaynaklarının halkın yararı gözetilerek ve bilimsel temelli

yapılacak uzun vadeli planlamalarla işletilmesi, yaklaşımlarının, en az madenciliğin kendisi kadar önemli olduğu unutulmamalıdır.

1.3 Türkiye Ekonomisinde Madenciliğin Yeri

Gayri safi milli hasılda (GSMH) madenciliğin payı; ABD'de %5, Almanya'da %4, Kanada'da %3,7, Avustralya'da %8,5, Rusya'da %22, Şili'de %8,5, Güney Afrika'da %6,5, Brezilya'da %3 ve Türkiye'de ise ortalama %1 düzeyindedir. GSMH'deki %1'lik payına rağmen madencilik ve taş ocakçılığının ihracattaki payının %2,5 civarında olduğu dikkate alınmalıdır. İhracatın yarısından fazlasını büyük oranda blok hammadde olarak ihraç edilen mermer oluşturmaktadır. Maden Tetkik ve Arama Müdürlüğü (MTA) dış ticaret verilerine göre madencilik sektöründe 2010-2019 yılları arasında ithalat, ihracat ve gayri safi yurtiçi hasılda (GSYH) madenciliğin payı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de madenciliğin 2010-2019 yılları arasında ithalat, ihracat ve GSYH'deki payı (MTA, 2020).

	İthalatta Madenciliğin Payı (%)	İhracatta Madenciliğin Payı (%)	GSYH'de Madenciliğin Payı (%)
2010	2,58	2,92	1,08
2011	2,52	2,58	1,12
2012	2,88	2,64	1,09
2013	2,22	3,21	1,07
2014	2,00	2,60	0,95
2015	2,00	2,61	0,82
2016	1,89	2,28	0,82
2017	2,64	2,80	0,90
2018	3,00	2,58	1,01
2019	2,82	2,90	1,08

Son 10 yılı kapsayan Tablo 1. Verilerinin ortalaması alınarak yapılan değerlendirmede madenciliğin ithalattaki payının 2010 yılı referans alındığında % 2,58 den ortalama olarak % 2,455'e düşerek az da olumlu şekilde geliştiği buna karşın madenciliğin 2010 yılındaki ihracattaki payının % 2,92'den ortalama olarak %2,712'ye, GSMH'da ki payının ise % 1,08'den ortalama olarak % 0,994'e gerilediği görülmektedir.

Yine MTA'dan alınan verilere göre madencilik sektörünün ithalat miktarları, farklı maden grupları gözetilerek Tablo 2'de sunulmuştur. Değerler Amerikan Doları (\$) cinsinden verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de madenciliğin 2010-2019 yılları arasında farklı maden gruplarına göre ithalat miktarları (\$) (MTA, 2020).

	Endüstriyel Hammaddeler	Doğal Taşlar	Metalik Cevherler	Enerji Hammaddeleri
2010	323.705.857	177.218.046	998.485.681	3.285.176.669
2011	458.492.267	214.263.587	1.265.599.375	4.127.730.957
2012	433.106.866	193.533.187	1.259.948.291	4.930.253.544
2013	394.536.555	246.664.874	1.257.913.382	3.681.019.417
2014	439.063.493	241.841.141	1.151.839.939	4.184.604.197
2015	431.189.154	208.030.485	882.239.598	3.086.445.298
2016	446.551.034	204.256.043	760.415.662	2.749.397.328
2017	486.025.011	180.693.036	1.116.784.248	4.389.114.459
2018	660.973.634	105.060.872	1.266.153.387	4.660.562.595
2019	606.683.793	83.826.055	1.211.136.208	3.814.625.135

Tablo 2'de ki 2010-2019 yılları arasında maden gruplarına göre ithalat rakamları değerlendirildiğinde endüstriyel hammaddeler yönünden 2018 ve 2019 yılları arasında başlangıç yılı olan 2010 yılına göre yaklaşık olarak % 100, on yıllık ortalamaya göre de yaklaşık olarak % 50 oranında bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 2 verilerinin doğal taş alanında düzenli olarak düştüğü ve 2019 yılı verisinin 2010 yılı verisine göre yarıya indiği enerji hammaddelerinde ise değerlerin birbirine benzediği görülmektedir.

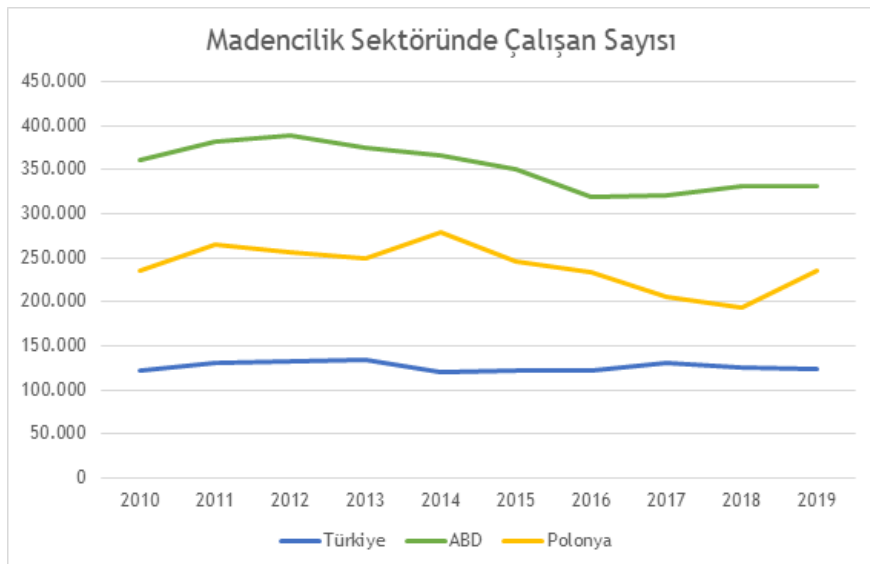
Ülkemiz madencilik sektörünün ihracat miktarları, farklı maden grupları gözetilerek Tablo 3'te sunulmuştur. Yukarıda da belirtildiği üzere ihracatta doğal taşların (mermer vd.) payı son on yıllık dönemde dikkat çekicidir. Öte yandan endüstriyel hammaddelerin ihracatında da düzenli bir artış gözlenmektedir.

Tablo 3 enerji hammaddeleri yönünden değerlendirildiğinde rakamların istikrarsızlık ve değişkenlik içerdiği gözlemlenmektedir.

Tablo 3. Türkiye’de madenciliğin 2010-2019 yılları arasında farklı maden gruplarına göre ihracat miktarları (\$) (MTA, 2020).

	Endüstriyel Hammaddeler	Doğal Taşlar	Metalik Cevherler	Enerji Hammaddeleri
2010	444.743.202	1.585.802.716	1.285.656.745	8.733.485
2011	531.086.448	1.690.859.379	1.254.616.564	8.448.303
2012	703.087.085	1.928.625.887	1.391.703.050	7.552.389
2013	846.624.531	2.240.948.928	1.774.414.145	7.943.982
2014	898.244.969	2.142.554.048	1.398.091.822	13.579.044
2015	811.532.685	1.922.171.601	1.000.472.075	16.062.736
2016	807.960.365	1.818.101.832	923.945.887	8.780.185
2017	925.633.217	2.059.301.144	1.396.435.718	15.720.098
2018	1.063.985.824	1.920.807.016	1.324.329.697	27.021.245
2019	1.022.275.460	2.728.668.655	1.218.094.600	10.309.439

Madencilikte istihdam oranı 2010’da %1,22 iken 2019’da %0,86’ya düşmüştür. Türkiye madencilik sektöründe 2010-2019 yılları arasında çalışan sayılarındaki değişim, kabaca karşılaştırma yapabilmek amacıyla ABD ve Polonya verileri ile birlikte Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Türkiye, ABD ve Polonya madencilik sektörlerinde 2010-2019 yılları arasında çalışan sayısındaki değişimler (SGK, MSHA, EUROSTAT, 2020).

“

Madencilik sektöründe yaşanan iş kazalarının başlıca nedenleri son derece bilindik ve günümüzün bilim ve tekniği ile önlenabilir konulardır.

”

2. BÖLÜM

İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARI

2.1 Türkiye'nin İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri

Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre 2010-2019 yılları arasında ülkemizde toplamda 2.360.472 sigortalı iş kazası geçirmiş, iş kazaları 13.852 can kaybı ile sonuçlanmıştır. Tüm sektörlerde toplam 6.400 meslek hastalığı kaydedilmiştir (SGK, 2020). Madencilik sektöründe ise (05-Kömür ve Linyit Çıkartılması, 07-Metal Cevheri Madenciliği ve 08-Diğer Madencilik ve Taş Ocakları faaliyet gruplarında) aynı dönemde 115.950 sigortalı iş kazası geçirmiştir. Bu iş kazaları sonucunda toplam 1.042 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir. Aynı dönemde ayrıca 1.220 meslek hastalığı kaydedilmiştir. Türkiye madencilik sektörünün son on yılında öne çıkan iş kazaları ve meslek hastalıkları verileri Şekil 2'de bir arada sunulmuştur.

Raporun genelinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bu ve benzer istatistikleri incelerken, SGK verilerinin kayıt dışı faaliyet gösteren pek çok işyeri ve çalışanı kapsamadığı unutulmamalıdır. Madencilik ve taş ocakçılığı faaliyet kodunda 2010-2019 dönemi için yıllık kayıt dışı istihdam oranı ortalama %6,62 olarak belirtilmektedir (SGK, 2020). Bunun yanında özellikle meslek hastalıklarının tespiti ile ilgili yalnızca madencilik sektörü için değil, Türkiye'deki tüm sektörler genelinde resmi kayıtların gerçeklikten uzak olduğu uzun yıllardır tartışılmakta olan konulardan biridir. Madencilikte, özellikle de yeraltı kömür madenciliğinde bu durumun çok daha vahim olduğu bilinmektedir. 2014-2019 yılları arasında yalnızca Zonguldak'ta kayıt dışı faaliyet gösteren ocaklarda hayatını kaybeden işçilerin sayısı 23'tür.

Türkiye'de Madencilik

x7

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda ABD'ye göre 7 kat daha fazla kaza meydana geldi

Türk
gerç
tüm

1042

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda 1042 emekçi hayatını kaybetti

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda toplam kaza sayısının tüm sektörlerdeki toplam kazalara oranı

16

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda 16 Maden Mühendisi Meslektasını hayatını kaybetti

Türk
görü
sayıs
mesle

Bu bilgi görselinde kullanılan veriler SGK ve ABL

Şekil 2. Türkiye madencilik sektörünün son 10 yılında öne çıkan işçi sağlığı ve iş güvenliği verileri (SGK, MSHA).

k Sektöründe Son 10 yılda

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda artan toplam ölümlerin toplam ölümlere oranı

%7,5

%55

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda ölümlerin %55'i kömür ocaklarında meydana geldi

5

%73

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda meslek hastalıklarının %73'ü kömür ocaklarında tespit edildi

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda artan toplam meslek hastalıklarının tüm sektörlerdeki toplam meslek hastalıkları sayısına oranı

%19

%77

Türkiye'de Madencilik sektöründe son 10 yılda kazaların %77'si kömür ocaklarında meydana geldi

0 Maden Dairesi (MSHA) veritabanlarından alındı.

2.2 Yaşanan İş Kazalarının Başlıca Teknik Nedenleri

Şekil 2'de görüldüğü üzere iş kazası geçiren sigortalı, iş kazası sonucu ölüm ve meslek hastalığı oranlarında Kömür ve Linyit Çıkartılması faaliyetleri açık ara ön plana çıkmaktadır. Bu grupta, özellikle de yeraltı kömür madenlerinde çalışanların maruz kaldığı tehlike kaynaklarının sayısı ve çeşitliliği, 2010-2020 yılları arasında istatistiklere bir kez daha olumsuz olarak yansımıştır. Halen Soma'da derin kotlara inildikçe metan gazı ile birlikte yeni kaza riski de artmaktadır. Önümüzdeki dönemde de yeraltı kömür madenciliği kuşkusuz iş kazaları ve meslek hastalıkları bakımından göz önünde olacaktır. Ancak bu durum kesinlikle yerüstü madenciliğinin işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden göz ardı edilmesine neden olmamalıdır. Öyle ki bu raporun hazırlandığı günlerde dahi, yakın geçmişte büyük bir maden faciasının yaşanmış olduğu Afşin-Elbistan'daki kömür sahasında şev kaymaları uyarı vermekte olup yakın gelecekte işletme yöntemlerinde ve sahada özellikle yeraltı sularına karşı gerekli ve yeterli önlemler alınmaz ise Afşin-Elbistan'da da bir facia yaşanabilir.

Bu doğrultuda ilk olarak yeraltı maden ocaklarında, ardından da yerüstü madenciliğinde yaşanan iş kazalarının başlıca teknik nedenleri aşağıda özetlenmiştir:

1. Uygun ve yeterli tahkimatın yapılmaması.

- Madenciliğe başlamadan önce hazırlık safhasında pek çok sahanın zemin etüdü/kaya mekaniği analizi raporları hazırlanmamakta, hazırlansa dahi bu raporlarda yer alan teknik bilgiler ve öneriler ışığında tahkimat tasarımı ve uygulaması yapılmamaktadır.
- Özellikle üretim bacalarında ve kılavuz arınlarında gereğinden fazla açıklık bırakılmakta, akıcı arınlarda kapak tutulmamakta, akıcı tavanlarda sürme kama tekniği veya bir başka önleyici teknik tam olarak uygulanmamaktadır.
- Ayaklarda 'ilerleme kadar göçertme/dolgu yapılması' kuralı uygulanmamaktadır.
- Göçertmeli ayaklarda ayak göçük hattının projesine uygun oluşturulamaması, domuzdamlarının yük almaması gibi sebeplerle arın patlaması, göçük, tavan ve yanlardan malzeme düşmeleri meydana gelmektedir.

2. Uygun ve yeterli havalandırma sisteminin bulunmamasına bağlı olarak baca ve kılavuz arınlarındaki metan geliri deşarj edilememektedir.

- Tali havalandırma yanlış uygulanmaktadır (çok uzun hatlarda engellenemeyen kaçaklar, kısa devreye yol açan ek tali vantilatörler, gücü çok az ya da gereğinden fazla tali vantilatörlerin kullanılması).
 - Havalandırma mühendisliği kapsamında detaylı ölçümler yapılmamakta, optimize edilmiş hava akış hızı belirlenmemekte ve anlık takip sistemleri kurulmamaktadır.
 - Bağımsız havalandırma ilkesinden verilen ödünler özellikle çok sayıda iş yeri ve işçinin etkilendiği metan yanması ve grizu patlamaları gibi büyük kazalara neden olabilmektedir.
3. Tehlikeli gazlar için bazı büyük işletmelerde 'sürekli gaz izleme sistemi' kurulu olup, erken uyarı sistemi bulunmamaktadır. Bu sebeple, tehlikeli gazların sürekli takibi yapılamamakta, gerekli tedbirler zamanında alınmamakta ve tehlikeli durumlarda ocağın acil tahliyesi sağlanamamaktadır.
 4. Ocakta uygun vasıfta gaz ölçüm cihazının bulunmaması, her vardiyada muntazam aralıklarla gaz ölçümlerinin yapılmaması, oksijenli ferdi maskelerin bulunmaması ve/veya kullanılmaması, çalışanların CH₄ (metan), CO (karbon monoksit), CO₂ (karbondioksit), H₂S (hidrojen sülfür) ve diğer tehlikeli ve zararlı gazlardan etkilenmesine neden olmaktadır.
 5. Grizulu ocaklarda kullanılması zorunlu olan ex-proof ekipmanın ve devre kesici donanımların zamanla ve tamir-bakım gördükçe bu özelliğini yitirmesinin önüne geçilememektedir.
 6. Patlayıcı maddelerin grizulu ocaklarda kullanılacak özellikte olmaması, yetkisiz ve ehliyetsiz kişilerce ateşlenmesi, kurallara eksiksiz olarak uyulmaması, ateşlemelerde gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmaması ciddi kayıplarla sonuçlanan kazalara sebep olmaktadır.
 7. Kömürün kendiliğinden yanmasının erken tespit edilmesi ve mücadele yöntemi ile ilgili prosedürler oluşturulmamakta veya uygulanmamaktadır. Diğer yandan malzeme ve ekipmanın neden olduğu yangınlara (bant,vantüp,hortum,motor yağı, vd.) karşı uygun malzemedan yapılmayan ve görece daha ucuz olan ekipmanların tercih edilmesi yangından dolayı emekçilerin ölümüne varan etkilenmelerine neden olmaktadır.
 8. Hidrojeolojik etütlerin yapılmamış olması, yeraltı sularının tahliye edilmemesi ve üretim alanları ile eski imalatlar arasında yeterli topuk bırakılmaması su baskını riski oluşturmaktadır.
 9. Çalışanların ocak içi eğitilmiş yollarda malzeme taşınan vagonlara veya

uygun olmayan bant konveyörlere binmeleri, vagon kaçmalarına karşı tedbirlerin alınmaması, yol genişliklerinin yeterli olmaması, nakliyatla ilgili ölümlü ve uzuv kayıplı iş kazalarını meydana getirmektedir.

10. Üretim iş yerlerinde nefeslik ve kaçamak yolu olarak kullanılmak üzere yer üstü bağlantısını sağlayan ikinci bir yol iş güvenliği gereklilikleri doğrultusunda oluşturulmamaktadır. Bu sebeple kaza durumunda kurtarma çalışmaları güçleşmekte ve bazen olanaksız olmaktadır. İşçiler ocaktan acil ve güvenli bir şekilde tahliye edilememektedir.
11. Yangın ve patlamadan sağ olarak kurtulanlar, yeterli eğitim ve tatbikatların yapılmaması nedeniyle oluşan panik sonucu oksijenli ferdi kurtarıcılarını (OFK) kullanamamakta ve güvenli kaçış yollarını bulamamaktadır. Bu durum ölümleri arttırmaktadır.
12. İlk yardım ve tahlisiye istasyonlarının kurulmaması, mevcutların ise uygun nitelikte olmaması nedeniyle kaza sonucu kurtarma ve ilk yardım önlemleri zamanında yapılamamaktadır.
13. Özellikle patlatmalı üretim yapılan yer altı ocaklarında kavlak ve çatlak kontrolü ya yapılmamakta ya da yeterince titizlikle yapılmamaktadır.
14. Gaz ve su geliri olabilecek yerlerde (eski imalatlar vs.) kontrol sondajları yapılmamaktadır.

Yeraltı madenciliğinin yanında yerüstü madenciliğinde de önemli oranda iş kazası ve iş kazası sonucu yaralanma, iş günü kayıplı yaralanma ve ölüm/çoklu ölümler görülmüştür. Yerüstü maden ocaklarında iş kazalarının başlıca nedenleri aşağıda sıralanmıştır:

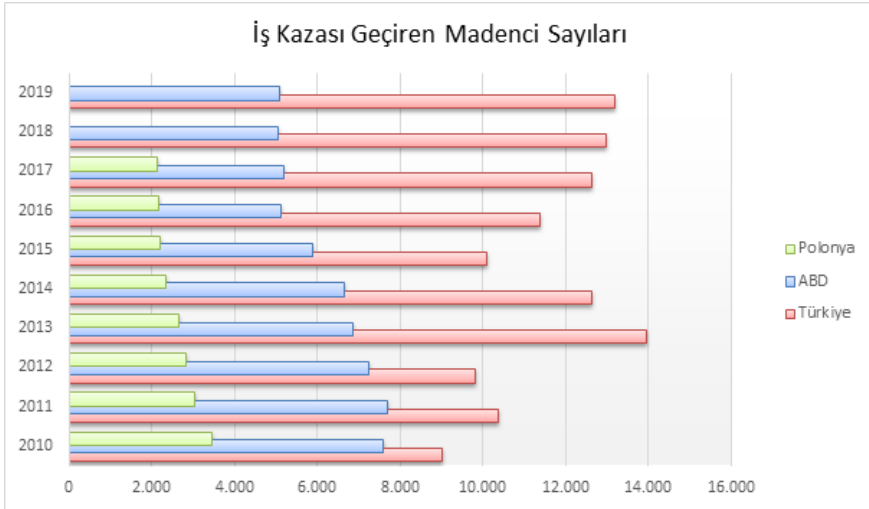
1. Kademe oluşturulmadan çalışılması, kademe yüksekliklerinin kazıcı yükleyici bom seviyesinin çok üstünde oluşturulması,
2. Basamak ve genel şev açıları için yeterli ve detaylı mühendislik çalışmalarının yapılmaması,
3. Basamak ve genel şev açılarının uygun olmaması veya proje uygun çalışma yapılmaması, proje sınırlarına yaklaşıldıkça şev açılarının dikleşmesi, kademe yüksekliklerinin fazla olması ve basamak genişliklerinin yeterli olmaması,

4. Aynalarda çalışma başlamadan önce kavlak ve çatlak kontrolü yapılmaması,
5. Jeolojik-Hidrojeolojik araştırmalar ve meteorolojik veriler dikkate alınarak yeterli su drenajının yapılması,
6. Açık ocaklarda şev duraylılığının uygun yöntemlerle izlenmemesi,
7. Ocak içi yolların uygun genişlikte ve eğimde olmaması ve uygun ocak içi trafik düzenlemesinin yapılmaması, ocak içi taşıma sistemlerinde gerekli önlemlerin alınmaması,
8. Döküm harmanlarının uygun yere yapılmaması ve plansız döküm yapılması,
9. Kullanılan ekipmanların periyodik bakımlarının zamanında yapılmaması,
10. Uyarı işaret ve levhalarının yetersiz olması,
11. Patlatmalarda yasal olmayan patlayıcıların kullanılması,
12. Yükleme ve boşaltma alanlarında işaretçi kullanılmaması,
13. Havai elektrik hatlarına önlem almadan yaklaşılması veya hatların sehimlerinin uygun olmaması, seyyar elektrik panolarının kullanımında gerekli tedbirlerin alınmaması

2.3 Türkiye Madenciliğinin İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Dünyadaki Konumu

İş Kazaları:

Küresel işgücünün sadece %1'ini oluşturmasına rağmen işyerlerindeki ölümcül kazaların yaklaşık %8'i madencilik faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır (Jennings, 2011). Türkiye madenciliğinin işçi sağlığı ve iş güvenliği performansını uluslararası seviye ile karşılaştırırken yaklaşımımız Avustralya ve ABD gibi iyi örneklerin yanında Polonya ve Ukrayna gibi ülkemiz madenciliğine belli açılardan görece daha yakın olarak nitelendirilebilecek ülkeleri de incelemek olmuştur. Bu doğrultuda Şekil 3, 2010-2019 yılları arasında Türkiye, ABD ve Polonya madencilik sektörlerinde iş kazası geçiren çalışan sayılarını göstermektedir.

Şekil 3. Türkiye, ABD ve Polonya madencilik sektöründe 2010-2019 yılları arasında iş kazası geçiren madenci sayıları (SGK, MSHA, (Strzalkowski, 2019))

Şekil 3 incelendiğinde, hem ABD hem de Polonya madenciliğinde iş kazası geçiren madenci sayısında 2010'dan 2020'ye doğru kademeli bir azalma görülürken, Türkiye'de grafik dalgalı ve genellikle de artan bir seyir izlemiştir. İş sağlığı ve güvenliği performansını yalnızca iş kazası veya iş kazası sonucu ölüm sayıları üzerinden okumak bilimsel bir yaklaşım olmasa da bu grafik, ülkemiz madenciliğinin iş güvenliği performansının da benzer şekilde dalgalı olduğunu tek başına kanıtlar niteliktedir. Daha da önemli olan, bu sayıları sektörün diğer değişkenleri ile birlikte yorumlayabilmek ve çözüm odaklı sonuçlara ulaşabilmektir. Bunun için de her şeyden önce güvenilir verilere ihtiyaç vardır. Ülkemizde yıllardır eksikliği hissedilen derinlikli çalışmalardan biri de budur. Madencilik sektöründe üretim, işyeri sayısı, çalışan sayısı, mevzuat değişiklikleri vb. pek çok değişken bulunmaktadır. Bu yaklaşıma bir örnek olması açısından Türkiye ve ABD kömür madenciliğinin 2019 yılı performansı Şekil 4'te karşılaştırılmıştır.

2019 YILI KARŞILAŞTIRMASI TÜRKİYE ABD

ÜRETİM: 90 MİLYON TON

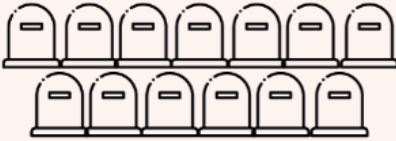
İŞYERİ SAYISI: 443

ÇALIŞAN SAYISI: 36000

ÖLÜM SAYISI: 13

ÜRETİM: 640 MİLYON TON

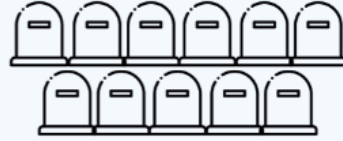
İŞYERİ SAYISI: 1100

ÇALIŞAN SAYISI: 53000

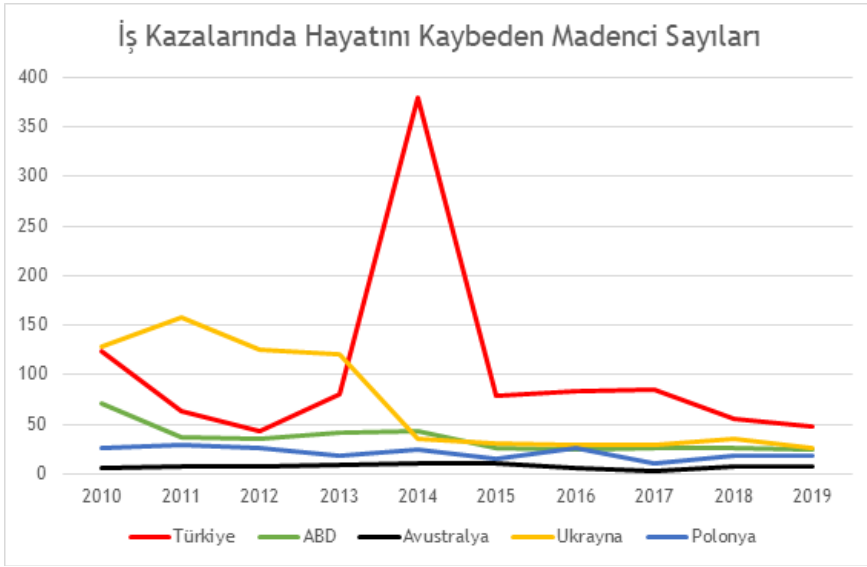
ÖLÜM SAYISI: 11

BU BİLGİ GÖRSELİNDE KULLANILAN VERİLER SGK VE ABD MADEN DAİRESİ (MSHA) VERİ TABANLARINDAN ALINMIŞTIR

Şekil 4. 2019 yılı için Türkiye ve ABD kömür madenciliğinde kritik değişkenlerin oranlama yoluyla görselleştirilmesi (SGK, MSHA, 2020).

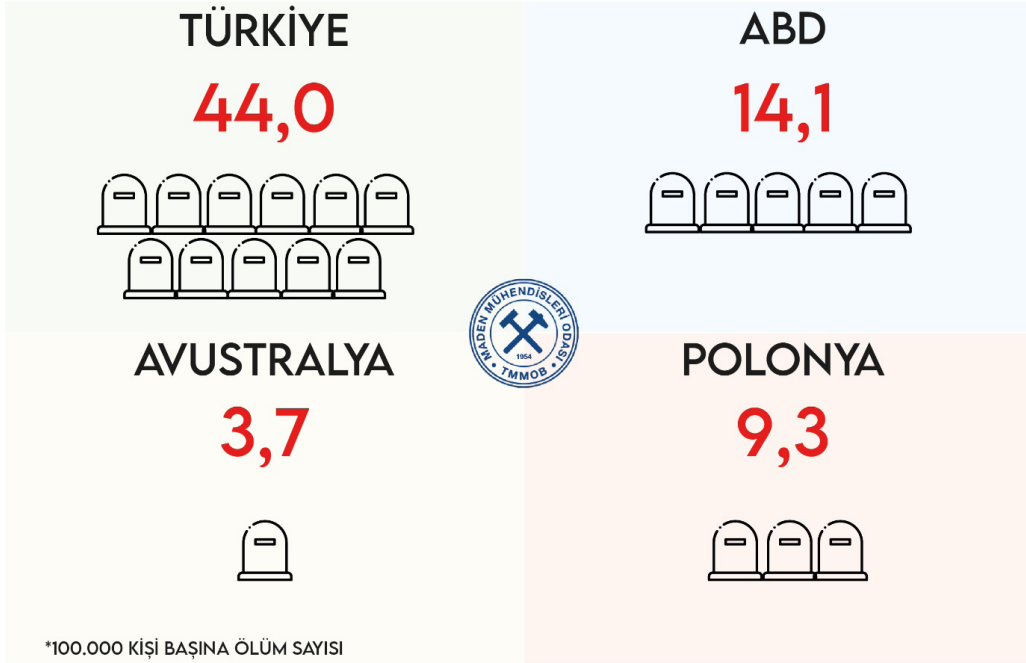
Şekil 3 ve 4'te görüldüğü üzere ülkemiz madenciliğindeki iş kazası ve iş kazası sonucu ölüm oranları, üretim ve istihdam açısından çok daha yüksek oranlara sahip olan ABD'ye kıyasla daha fazladır. Avustralya gibi diğer iyi uygulama örnekleri ile karşılaştırmalar da benzer tablolar ortaya koymaktadır. Bu durumun jeolojik yapı haricinde mekanizasyon, havza madenciliği, etkili mevzuat değişiklikleri, denetim mekanizması, iş sağlığı ve güvenliği alanındaki teknoloji kullanımı gibi konulardaki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Türkiye, Avustralya, ABD, Polonya ve Ukrayna'da 2010-2019 yılları arasında hayatını kaybeden madenci sayısı Şekil 5'te verilmiştir. Soma ve Ermenek facialarının yaşandığı 2014 yılı haricinde de ölümlü kazalarla ilgili olarak yukarıda özetlenen yaklaşımlar ile birlikte değerlendirildiğinde ülkemizin iş kazası sonucu ölümleri önlemekte başarısız olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Türkiye, ABD, Avustralya, Ukrayna ve Polonya'da 2010-2019 yılları arasında hayatını kaybeden madenci sayıları (SGK, MSHA, SafeWork Australia, ILO, EUROSTAT, 2020)

Ülkemizin durumunu karşılaştırmak için bir diğer parametre madencilik ile ilgili faaliyet gruplarında 100.000 işçi başına gerçekleşen ölüm oranlarına bakılabilir. Burada da ülkemizin ölüm oranının dünyada en iyi konumda olan Avustralya'ya kıyasla 10 kattan fazla olduğu, madencilik faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı Avrupa Birliği üyesi ülkelerinden Polonya'ya kıyasla ise 4 kattan fazla olduğu görülmektedir. Şekil 6'da tüm madencilik faaliyetleri dikkate alındığında 2018 yılı verilerine göre ölüm hızları karşılaştırması görülmektedir.

2018 YILI ÖLÜM HIZLARI*

BU BİLGİ GÖRSELİNDE KULLANILAN VERİLER SGK, ABD MADEN DAİRESİ (MSHA), EUROSTAT VE SAFEWORK AUSTRALIA VERİ TABANLARINDAN ALINMIŞTIR

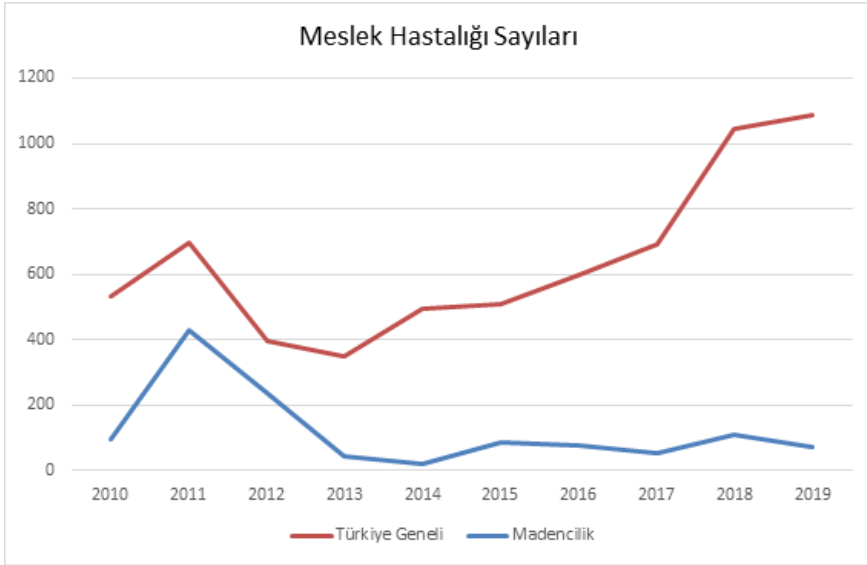
Şekil 6. Türkiye, ABD, Avustralya ve Polonya'da 2018 yılında hayatını kaybeden madenci sayıları (SGK, MSHA, SafeWork Australia, ILO, EUROSTAT, 2020)

Meslek Hastalıkları:

Şekil 2'de de belirtildiği üzere son on yılda Türkiye'de kayıtlara geçen meslek hastalıklarının %19'u madencilik sektöründe, madencilik sektöründe kayıtlara geçen meslek hastalıklarının da %73'ü kömür madenlerinde görülmüştür. Şekil 7'de ise SGK kayıtlarına göre 2010-2019 yılları arasında Türkiye'de ve madencilik sektörü özelinde kayıtlara geçen meslek hastalığı vakalarının seyri sunulmuştur.

Avustralya (Queensland) madencilik sektöründe 2018-2019 döneminde 26 meslek hastalığı kaydedilmiştir. Bunların önemli bir kısmı (%62)

işitme bozuklukları, %23'ü ise pnömokonyoz olarak belirtilmiştir. Polonya'da 2016 yılında toplam 2.119 meslek hastalığı tespiti yapılmıştır (100.000 çalışan başına 14,3 meslek hastalığı). Bu tespitlerin %28,5'i pnömokonyoz, %27,2'si bulaşıcı veya parazit hastalıkları, %9,7'si kronik ses bozuklukları, %8,6'sı çevresel sinir sistemi hastalıkları ve %6,3'ü de işitme bozuklukları olarak kayda geçirilmiştir. En fazla kayıt 329 ile madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe görülmüştür (Swiatkowska ve Hanke, 2018). Çalışmada ayrıca ülkedeki meslek hastalığı sayısının bir önceki yıl 2015'e göre %1,2 arttığı ve bunun başlıca nedeninin de pnömokonyoz tespitlerinde görülen 181'lik artış olduğu belirtilmektedir.

Şekil 7. Türkiye geneli ve madencilik sektöründe 2010-2019 yılları arasında kaydedilen meslek hastalığı sayıları (SGK, 2020).

Bu bilgiler doğrultusunda Şekil 7'de gösterilen Türkiye madenciliği meslek hastalıkları kayıtlarının gerçekçi olmadığı bir defa daha ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu verilere göre ülkemiz, meslek hastalıkları konusunda neredeyse Avustralya (Queensland) ile aynı seviyelerde görünmektedir. İş kazası sayıları Şekil 3'te de vurgulandığı üzere Türkiye'den ciddi anlamda düşük olan Polonya'da dahi iki binin üzerinde meslek hastalığı tespit edilmiştir.

3. BÖLÜM

2010-2020 ARASINDA YAŞANANLAR

2010 yılından itibaren ülkemiz madencilik sektörüne ilişkin pek çok gelişme yaşanmış, ancak iş kazaları ve meslek hastalıklarına ilişkin bir iyileşme olmamıştır. Bu on yıl içerisinde önlenebilir facialar nedeniyle meslektaşlarımız da dâhil olmak üzere pek çok maden emekçisi hayatını kaybetmiştir. Süreç içerisinde hem İSİG mevzuatı hem de maden mevzuatında büyük değişiklikler gerçekleşmiş, yaşanan facialara ilişkin farklı kişi ve kurumlarca çalışmalar yapılmıştır.

Bu bölümde 2010-2020 yılları arasında madenlerde yaşanan büyük iş kazalarına, mevzuattaki değişikliklere, Odamız ve TMMOB tarafından bu konuda yapılmış olan çalışmalara değinilmiştir.

3.1 Kaybettiğimiz Maden Mühendisleri

2010 yılından bu yana madenlerde yaşanan iş kazalarında 1000'den fazla maden emekçisi hayatını kaybetmiştir. Bu emekçilerin içinde odaya kayıtlı 16 maden mühendisi de bulunmaktadır. Anılarını daima yaşatacağız.

1. Özgür SEÇKİN	Sicil No: 8313 Balıkesir – Dursunbey grizu patlaması 23.02. 2010
2. Koray KEBABCI	Sicil No:11307 Zonguldak – Karadon grizu patlaması 17.05.2010
3. Ramazan YAVUZ	Sicil No:11117 Zonguldak – Karadon grizu patlaması 17.05.2010

4. Mehmet TOPALOĞLU	Sicil No:13486 Edirne – Uzunköprü yeraltı kömür ocağı gö- çük 22.12.2010
5. Nail YILMAZ	Sicil No:3972 Kahramanmaraş – Afşin açık ocak kömür sahasında şev kayması 10.02.2011
6. İsmet ALPARSLAN	Sicil No:11917 Erzincan – Kemah trafik kazası 17.04.2012
7. Hasan CANBALOĞLU	Sicil No:13709 Manisa – Soma yeraltı kömür ocağı yangını 14.09.2012
8. Ahmet Sabri SEVİNDİK	Sicil No:12583 Trabzon – Çaykara HES inşaatındaki işine gi- derken trafik kazası 13.11.2012
9. Burak KARAYEL	Sicil No:12879 Manisa – Soma yeraltı kömür ocağı yangını 13.05.2014
10. İbrahim ÇELİK	Sicil No:14265 Manisa – Soma yeraltı kömür ocağı yangını 13.05.2014
11. Koray KARADAĞ	Sicil No:11793 Manisa – Soma yeraltı kömür ocağı yangını 13.05.2014
12. Mehmet EFE	Sicil No:10791 Manisa – Soma yeraltı kömür ocağı yangını 13.05.2014

13. Sinan YILMAZ	Sicil No:9851 Manisa – Soma yeraltı kömür ocağı yangını 13.05.2014
14. Aydın GİDER	Sicil No:19072 Bursa- Kemalpaşa’da çalıştığı mermer ocağında trafik kazası 17.09.2018
15. Alpaslan Emre PARMAKSIZ	Sicil No:14451 İzmir – Bergama’daki altın firmasında işine giderken trafik kazası 13.02.2020
16. Hasan KAPAN	Sicil No: 10027 Çanakkale – Çan’daki işyerinde kalp krizi 12.03.2019

3.2 Başlıca İş Kazaları

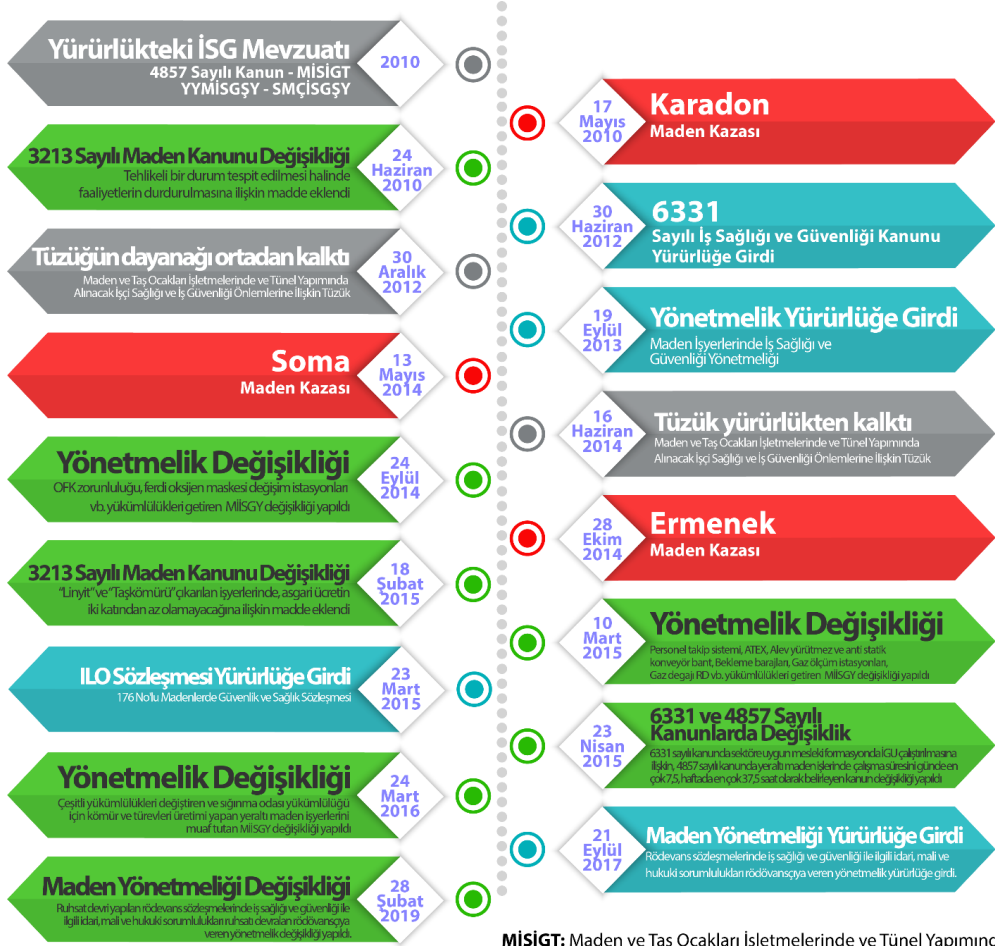
Resmi verilere göre 2010 yılından 2020 yılına kadar ülkemizde iş kazaları nedeniyle 13.852 can kaybı meydana gelmiş, tüm madencilik sektörü dikkate alındığında bu can kayıplarından 1.042'sinin madencilik sektöründe meydana gelmiş olduğu belirtilmiştir. Son 10 yıllık süreç dikkate alındığında maden işyerlerinde gerçekleşen çoklu ölümlerin meydana geldiği iş kazaları ve maden mühendisi meslektaşlarımızı kaybettiğimiz kazalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tarih	Yer	Olay
23 Şubat 2010	Dursunbey - BALIKESİR	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen grizu patlamasında, aralarında 1 maden mühendisi meslektaşımız da olmak üzere 17 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17 Mayıs 2010	Karadon - ZONGULDAK	Yeraltı kömür ocağında 2 maden mühendisi meslektaşımız olmak üzere 30 maden emekçisi grizu patlaması nedeniyle hayatını kaybetmiştir.
7 Temmuz 2010	Keşan - EDİRNE	Yeraltı kömür madeninde çıkan yangın ve oluşan göçük nedeniyle 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
22 Aralık 2010	Uzunköprü - EDİRNE	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen göçük sonucu 1 meslektaşımız hayatını kaybetmiştir.
6 Şubat 2011 10 Şubat 2011	Afşin-Elbistan - KAHRAMANMARAŞ	Açık ocak kömür sahasında iki kez şev kayması meydana gelmiştir. Kısa süre arayla meydana gelen bu iki şev kaymasında 2 maden mühendisi 1 jeoloji mühendisi olmak üzere toplamda 11 maden emekçisi yaşamını yitirmiştir. Halen ikisi mühendis toplam dokuz kişi kayan malzemenin altındadır.
14 Eylül 2012	Soma - MANİSA	Yeraltı kömür ocağında 1 meslektaşımız hayatını kaybetmiş, iki madenci ağır yaralanmıştır.
8 Ocak 2013	Kozlu - ZONGULDAK	TTK'ya ait kömür ocağında ani metan degajı sebebiyle 8 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.

13 Mayıs 2014	Soma - MANİSA	Yeraltı kömür ocağında çıkan yangın ülkemiz madencilik tarihine acılarla dolu bir olay olarak geçmiştir. Bu faciada 5'i maden mühendisi meslektaşımız olmak üzere 301 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir
28 Ekim 2014	Ermenek - KARAMAN	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen su baskını sonucu 18 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17 Mayıs 2015	Yeşilova-BURDUR	Yeraltı krom madeninde gaz zehirlenmesi sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetti
17 Kasım 2016	Şirvan - SİİRT	Açık ocak metal madeni sahasında meydana gelen heyelanda 16 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir
17 Mayıs 2017	Kemer - ANTALYA	Yeraltı kömür ocağında metan gazı parlaması sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17 Ekim 2017	Şırnak	Açık ocak kömür madenindeki heyelanda 7 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir
31 Mayıs 2017	Kilimli- ZONGULDAK	Yeraltı kömür ocağında göçük sonucu 2 maden emekçisi öldü.
18 Şubat 2019	Milas – MUĞLA	Açık ocak feldspat madeninde blok kayması sonucu 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
01 Mayıs 2019	Ağlı - KASTAMONU	Mermer ocağında taş düşmesi sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetti.
10 Nisan 2020	Soma - MANİSA	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen göçük sonucu 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.

3.3 Madenlerde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı Değişiklikleri

Türkiye madencilik sektöründe 2010-2020 yılları arasında çeşitli sebeplerle iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Bu bölümde, yapılan mevzuat değişikliklerine ilişkin bilgiler verilecektir. Şekil 8'de bu on yıllık dönemde yaşanan önemli olaylar ve mevzuat değişikliklerinin genel çerçevesi kronolojik olarak sunulmuştur.

- Önemli Olaylar
- Mevzuat Değişiklikleri
- Yürürlükteki Mevzuat ya da Yürürlükten Kalkma
- Yürürlüğe Giren Mevzuat

Şekil 8. Türkiye'de 2010-2020 yılları arasındaki önemli olaylar ve mevzuat değişikliklerini gösteren bilgi görseli.

MİSİGT: Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük
MİİSGY: Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği
YYMİSGŞY: Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği
SMÇİSGŞY: Sondajla Maden Çıkarılan İşletmelerde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği

İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği Mevzuatı:

İş Sağlığı ve Güvenliği mevzuatında madencilik sektörü ile ilgili olarak 2010 yılı başladığında “Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük” ile birlikte Avrupa Birliği direktifleri esas alınarak hazırlanan yönetmelikler yürürlükte bulunmaktadır. Bunlardan “Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği” ve “Sondajla Maden Çıkarılan İşletmelerde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği” doğrudan madencilik faaliyetlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili yönetmelikler olup 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.

20/6/2012 tarihinde kabul edilen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 30/6/2012 tarih ve 28339 sayılı resmî gazetede yayımlanarak çeşitli maddeleri farklı tarihlerde olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklik madencilik sektörü de dâhil olmak üzere tüm sektörlerde işçi sağlığı ve iş güvenliği mevzuatında yaklaşım değişmiş, detaylı hükümler içeren tüzüklerin önce dayanağı kalmamış daha sonra bunlar tamamen yürürlükten kaldırılarak yerini daha esnek yapıda yönetmeliklere bütünüyle bırakmıştır. 19 Eylül 2013 tarihinde ise daha önceden yürürlükte olan iki yönetmeliğin yerine Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2014 yılından sektörünü ilgi-değişiklikleri ardı Eylül 2014 tarihlerinde İş Sağlığı meliğinde yeraltı ilgilendiren bir miştir. Bu şekil-maskelerinin ye-kurtarıcılarının kul-ğişim istasyon-hesaplanarak kurulması yükümlülükleri gelmiştir.

“Mevzuat değişikliklerinde meslek odaları ve sendikalar gibi tarafların görüşlerinin dikkate alınmaması sık sık mevzuat değişikliği yapılmasına ve kimi hükümlerin sonradan ertelenmesine yol açmaktadır.”

itibaren madencilik lendiren mevzuat ardına gelmiştir. 24 hinde Maden İşyer-ve Güvenliği Yönet-kömür madenlerini dizi değişiklik yapıld- de karbonmonoksit rine oksijen ferdi lanılması, OFK de-larının kaçış hızları

Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliğinde 10.03.2015 tarihinde yapılan bir diğer değişiklik ile personel takip sistemi, ATEX, alev yürütmez ve anti statik konveyör bant, bekleme barajları, kurtarma istasyonu kontrolleri, acil durum planı ve tatbikatların güncellenmesi, üç boyutlu yeraltı planı, insan nakil yolunun azami eğimi, gaz ölçüm istasyonları, seyyar gaz ölçüm cihazları, hava yönünün değiştirilebilecek nitelikte olması, gaz degajı riskinin değerlendirilmesi, kömürün hava ile temasının engellenmesi, hayat hattı vb. yükümlülükler getirilmiştir.

23.04.2015 tarihinde ise 6645 Sayılı kanun ile, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda değişiklik yapılmış ve çeşitli sektörlerde hangi mesleki unvana sahip kişilerin iş güvenliği uzmanlığı yapabileceğine ilişkin olarak düzenleme yapmak üzere Bakanlığa yetki verilmiştir. Aynı yasa ile Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği ile yapılan değişikliklere ilişkin bazı idari para cezası uygulamalarını düzenleyen ve 4857 sayılı kanunda yer altı maden işlerinde çalışan işçilerin çalışma süresini günde en çok yedi buçuk, haftada en çok otuz yedi buçuk saat olarak belirleyen kanun değişikliği yapılmıştır.

24.03.2016 tarihinde çeşitli yükümlülükleri değiştiren ve sığınma odası yükümlülüğü için kömür ve türevleri üretimi yapan yeraltı maden işyerlerini muaf tutan yönetmelik değişikliği yapılmıştır. Yeraltı metal maden işyerlerinde kurulacak sığınma odalarına ilişkin usul ve esasları belirlemek üzere yürürlük tarihi 01.07.2018 olan tebliğ çıkartılmıştır. 18.11.2017 tarihinde yapılan bir yönetmelik değişikliği ile ayrıca yeraltında kullanılacak bant konveyörler için standart getirilmiş ve bu hükmün uygulanması için 3 yıl geçiş süresi verilmiştir.

Mevzuat değişikliklerine ek olarak ayrıca 13.07.2015 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile yeraltı kömür ocakları ile yerüstü tesislerinde bulunan teçhizat ve koruyucu sistemlerden Muhtemel Patlayıcı Ortamda Kullanılan Teçhizat ve Koruyucu Sistemler ile İlgili Yönetmelik hükümlerine göre ekipmanların sertifikalandırma yükümlülüğü 31.12.2019 tarihine kadar ertelenmiştir. TMMOB Maden Mühendisleri Odası'nın açtığı dava sonucu söz konusu Bakanlar Kurulu Kararının yürütmesi 06.06.2016 tarihinde Danıştay tarafından durdurulmuştur.

6331 sayılı İSG Kanununun iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili profesyonellerin kamu kurumlarında çalıştırılması ile ilgili "Yürürlük" maddesi 2017, 2020 ve en son 2023 yılı olmak üzere üç kez ertelenmiştir.

Maden Mevzuatı:

Maden Kanunu'nda da bu süreç içerisinde 2004-2020 yılları arasında toplam 24 değişiklik olmuş, hem 3213 Sayılı Maden Kanunu hem de ilgili yönetmelikler değişmiştir. Burada yalnızca rapor kapsamı ile yakından ilişkili olan değişikliklere kısaca yer verilecektir.

24.6.2010 tarihinde çıkan bir torba yasa ile değişiklikler yapılmıştır. Burada yapılan bir değişiklikle 3213 sayılı Kanunun 29 uncu maddesinin birinci fıkrasının sonuna;

"İşletme projesine aykırı faaliyette bulunulması ve faaliyetlerin can ve

mal güvenliği açısından tehlikeli bir durum oluşturduğunun tespit edilmesi halinde maden üretimine yönelik faaliyetler durdurulur.” cümlesi eklenmiştir. Ancak 04.02.2015 tarihinde bu fıkradan “can ve mal güvenliği” ibaresi kaldırılmıştır.

3213 sayılı Kanunda 24.6.2010 tarihinde yapılan değişiklikle iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili idari, mali ve hukuki sorumluluklarla ilgili olarak rüdüvansçı sorumluluğu tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra yeraltı üretim yöntemiyle çalışan işletmeler ile en az onbeş işçi çalıştıran açık işletmelere daimi olarak maden mühendisi istihdam zorunluluğu gelmiştir. 18.02.2015 tarihli torba yasa ile bu maddeye daha sonra işletme tekniği, büyüklüğü ve yapısal durumu göz önüne alınarak diğer meslek disiplinlerinden de mühendis istihdam yükümlülüğü eklenmiştir.

Kanunun aynı maddesinde 24.6.2010 tarihli bir diğer değişiklik “İşletmede daimî istihdam edilen maden mühendisi, kanun ve yönetmeliklerle belirlenen şartları taşıması kaydıyla 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu’nun 81 inci maddesinde belirtilen iş güvenliği ile görevli mühendis veya teknik elemanların üstlendiği görev ve sorumluluğu da yerine getirir.” şeklindedir. Bu ibareyle o zaman için daimi nezaretçilere bugünkü tanımıyla iş güvenliği uzmanlığına benzer bir görev tanımlanmıştır. Bu ibare daha sonra 18.02.2015 tarihli torba yasa ile kaldırılmıştır. 21.09.2017 tarihinde yayımlanan Maden Yönetmeliği ile daimi nezaretçinin görevi yeniden tanımlanarak “Daimi nezaretçi iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili alınan tedbirlerin uygunluğunu denetler.” şeklinde bir görev verilmiştir. Bu denetim yetki ve sorumluluğuna ilişkin 6331 Sayılı Kanun ve ilgili yönetmeliklerinde herhangi bir atıf bulunmamaktadır.

18.02.2015 tarihinde 6552 sayılı torba yasa ile yeraltı kömür madenlerinde çalışan işçilerin ücretlerine yönelik bir dizi değişiklik yapılmıştır. Bu kapsamdaki işçilere ödenecek ücret miktarının asgari ücretin iki katından az olamayacağı, özel hâller dışında fazla çalışma yaptırılmayacağı ve fazla çalışma için verilecek ücretin en az yüzde yüzden az olmamak üzere arttırılarak ödeneceği şekilde değişiklikler yürürlüğe girmiştir.

18.02.2015 tarihinde 6552 sayılı torba yasanın 22. maddesine eklenen ek madde ile “Maden ruhsat sahiplerinin, ruhsat sahalarının bir kısmında veya tamamında üçüncü kişilerle yapmış oldukları rüdüvans sözleşmelerinde, bu alanlarda yapılacak madencilik faaliyetlerinden doğacak İş Kanunu, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili idari, mali ve hukuki sorumluluklar rüdüvansçıya aittir. Ancak bu durum ruhsat sahibinin Maden Kanunundan doğan sorumluluklarını ortadan kaldırmaz.” ifadesi eklenmiştir. Yine aynı kanunun Ek-madde 10 ile “İş sağlığı ve güvenliğini ilgilendiren ve işletme projesinde yer alması zorunlu olan yapısal ve teknik

hususlarla ilgili yönetmeliklerde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının uygun görüşü alınır.” ifadesi eklenmiştir.

18.02.2015 tarihinde yayımlanan 6592 sayılı Maden Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 27. maddesi ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 9. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi yürürlükten kaldırıldı. Bu madde MİGEM'in görevlerini sıralamakta ve MİGEM “faaliyetlerin iş güvenliği ve işçi sağlığı ilkelerine uygun yürütülmesini takip etmek” görevini bu yasal düzenleme ile ortadan kaldırmış oldu.

4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanunu'na dayanılarak hazırlanan Maden Yönetmeliği 21 Eylül 2017 tarih ve 30187 sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikte iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili idari, mali ve hukuki sorumluluklarla ilgili olarak rüdvansçı sorumluluğunun yanı sıra ruhsat sahibinin Kanundan doğan teknik, mali ve hukuki konulardaki sorumluluklarını ortadan kaldırmayacağı ibaresi eklenmiştir. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi daimi nezaretçiye iş güvenliği tedbirlerini denetleme görevi bu yönetmelikle verilmiştir.

28/2/2019 tarihinde yürürlüğe giren 7164 sayılı torba yasa ile TTK ve TKİ uhdelerinde bulunan sahalarla ilgili olarak, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili idari, mali ve hukuki sorumlulukların ruhsatı devralana ait olduğu hükmü Maden Kanunu'na eklenmiştir.

Yukarıdaki değişikliklere ek olarak ILO tarafından 22.04.1995 yılında kabul edilen 176 No'lu Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi 12.12.2014 tarih ve 29203 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6580 sayılı kanun ile kabul edilerek 23.03.2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Açıklanan değişiklikler kronolojik olarak Şekil 8'deki görselde özetlenmiştir. Burada açıklanan mevzuat değişiklikleri yaşanan olaylar zinciri içerisinde yorumlandığında aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir;

- 2014 yılında yaşanan facialar sonrası ILO'nun 176 Sayılı Sözleşmesi imzalanmış ve bu doğrultuda işçi sağlığı ve iş güvenliği mevzuatında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Ancak süreç içerisinde yapılan değişikliklere düzeltmeler yapılmak durumunda kalınmış, yeni tanımlanan bazı yükümlülüklerin yürürlüğü sonradan değişiklik yapılarak ertelenmiştir.
- Uzun yıllardır yürürlükte bulunan ve detaylı hükümler içeren tüzükler kaldırılarak yerini tamamen yönetmeliklere bırakmıştır. Avrupa Birliği direktiflerinin çevirisi olan ve çerçeve çizici nitelikteki bu yönetmeliklerde uygulamaya yönelik detaylı hükümler bulun-

mamaktadır. Bu paradigmayı benimseyen pek çok ülkede tebliğ, standart veya uygulama kılavuzu gibi belgelerle saha uygulamalarına rehberlik edilirken, ülkemizde bu yol izlenmemiştir. Bunun yerine, 2014 yılından itibaren özellikle facialar sonrasında kamuoyunda tartışılan konulara yönelik çeşitli noktasal değişiklikler yapıldığı ve bu konularda detay hükümler eklenmesi yoluna gidildiği görülmektedir.

- Maden mevzuatının sıklıkla değişiklik yapılan bir mevzuat olduğu göze çarpmaktadır. 10 yıllık süreç içerisinde daimi nezaretçilerin yetki ve sorumlulukları konusunda karmaşa yaşanmıştır. Daimi nezaretçi görevi üstlenen maden mühendislerine önce İSİG sorumluluğu yüklenmek istenmiş, ancak iş güvenliği uzmanlığının tanımlanmasından sonra bundan vazgeçilmiştir. Hâlihazırda ise İSİG mevzuatı tarafından herhangi bir görevi ve yetkisi olmayan daimi nezaretçilere maden mevzuatı tarafından alınan tedbirleri denetleme görevi verilerek yetki karmaşası sürmüştür.

3.4 Maden Mühendisleri Odası'nın Çalışmaları

29

Odamız tarafından 10 yıllık süreçte işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda eğitimler, yayınlar da dâhil olmak üzere çeşitli çalışmalar yapılmış, yaşanan üzücü olaylar nedeniyle işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili sıklıkla basın açıklamalarında bulunmuştur.

Bunların yanı sıra her iki yılda bir düzenlenen “Maden İşletmelerinde İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği Sempozyumu” kuşkusuz odamızın bu alandaki tespitlerinin bilim insanlarının ve madencilik sektörü bileşenlerinin bu konu ile ilgili yaptığı çalışmalarının ortaya çıktığı en önemli etkinliktir. Bu etkinlikle sektöre emek veren paydaşlar bir araya gelerek işçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili sorunların tespitini yapmakta, bunlara yönelik çözüm önerileri bu platformda bilimsel bir temelde ele alınmaktadır. İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin teknik yönlerinin toplumsal yansımaları ile birlikte ele alındığı sempozyumların sonuç bildirgelerinde süreç boyunca pek çok çarpıcı tespit yer almıştır. Sempozyum sonuç bildirgelerine bilimsel temelde yapılan tartışmaların bir sonucu ve doğrudan mesleğin içinde emek veren kişilerin katılımı ile ortaya çıkan bir ortak akıl ürünü olarak bakılabilir.

Sempozyum Sonuç Bildirgeleri:

Bu bölümde, 2010-2020 yılları arasında TMMOB Maden Mühendisleri Odası tarafından düzenlenmiş olan sempozyumların sonuç bildirelerinde yer alan maddeler sıralanmış ve bu sıralanan tespit ve önerilere dair süreç içinde ne gibi değişiklikler olduğu detaylı biçimde yorumlanmıştır.

2010 yılından sonra beş defa yapılmış olan Maden İşletmelerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumlarının sonuç bildirelerinde pek çok tespit, uyarı ve öneri bulunmaktadır. Bunlar doğrudan güncel mevzuata yönelik somut değişiklik önerilerinin yanı sıra, yapılanmayla ilgili atılması gereken adımları, uygulamada düzeltilmesi gereken sorunları ve işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda benimsenmesi gereken ilkesel yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Sempozyumların sonuç bildirelerinde ortaya konan ilkeler aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir:

- Sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışmak her çalışanın hakkıdır.
- Ucuz işgücüne dayalı ve örgütlenmeyi engelleyen çalışma anlayışı terk edilmelidir.
- Kazaların önlenmesi için bilimsel ve teknik yatırımların yanı sıra, örgütlenmenin ve sendikalaşmanın önündeki engellerin kaldırılması, çalışma yaşamı ile birlikte çalışanların sosyal ve ekonomik yaşamlarının da iyileştirilmesi zorunludur.
- Maden Kanunu ve İSG mevzuatındaki değişiklik çalışmaları demokratik katılımcı bir anlayış ile üniversitelerin, sendikaların, meslek odalarının, sektörün ve bürokrasinin katılımı ile gerçekleştirilmelidir.
- Ülkemizde, «iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi» ve «işçi sağlığı ve iş güvenliği kültürünün» oluşturulması noktasında; devlet, çalışan ve işverenden oluşan üçlü mekanizmaya; sivil toplum ve medya kuruluşları da katılarak daha etkili bir yapı haline getirilmelidir.
- Yapılacak tüm düzenlemelerde işyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanmasında asıl sorumluluğun işverende olduğu gerçeğinden uzaklaşmamalıdır.
- İş güvenliği denetiminden birinci derecede sorumlu olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, yaşanan iş kazalarının önlenmesi için görevlerini tam olarak yerine getirmelidir.

- Ülkemizde, ölümlü iş kazalarında ilk sıralarda yer alan «yapı sektörü» ve «madencilik sektöründe» iş kazalarının önlenmesi bağlamında, kesin ve bağlayıcı tedbirlerin alınması ülkemizdeki ölümle sonuçlanan iş kazalarının azalmasında çok önemli rol oynayacaktır.
- Mevzuatta yapılacak düzenlemelerle denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekirken, denetimin özelleştirildiği ve ticarileştirildiği, iş güvenliği mühendislerinin görev, yetki ve sorumluluklarının net olarak tanımlanmadığı, meslek odalarının görüşlerinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu yanıltan dönüşümdür.

Burada ortaya çıkan ilkesel yaklaşım çerçevesinde ülkemiz madenciliğinde yapılanma ile ilgili temel tespit ve öneriler de yapılmıştır. Buna göre:

- Madencilik sektörü Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinden ayrılarak kurulacak Madencilik Bakanlığı içerisinde yer almalı ve taşra teşkilatı oluşturulmalıdır.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılan İş Kanunu ve ilgili yönetmelikleri, madencilik sektöründe etkin denetlemenin yapılabilmesi bakımından yetersiz olup ciddi sakıncalar içermektedir. Söz konusu mevzuat, yeniden gözden geçirilerek madencilik sektörünün özellik arz eden sorunları da göz önüne alınarak yeniden düzenlenmeli, denetim elemanı olarak yararlanılacak maden mühendisi kadroları artırılmalıdır.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın madencilikten sorumlu birimi olan Maden İşleri Genel Müdürlüğü'ne, yasa ile "madencilik faaliyetlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği ilkelerine uygun yürütülmesini takip etme" görevi de verilmiştir. Bu kuruluş, madencilik sektörünün ihtiyaçlarına yönelik olarak yeniden yapılandırılarak, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili taşra denetim birimleri oluşturulmalı, personel kadrosu nicelik ve nitelik bakımından geliştirilmelidir.
- TMMOB Maden Mühendisleri Odasının sürekli olarak fiialardan önce de sonra da uyardığı gibi, Soma'nın milat olması için meslek odalarının, sendikaların, üniversitelerin, sektörün ve devletin ortak olarak temsil edildiği, bilimin ve insan yaşamının olmazsa olmazı olduğu çalışmaların yapılacağı "Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurumu" kurulmalıdır. Bu kurum tarafından yapılacak çalışmalar her türlü siyasi baskıdan arındırılarak bilimin ve tekniğin ışığında yürütülmelidir.

- AÇSHB, Aile ve Çalışma hayatına ilişkin bakanlıklar olarak ayrı ayrı yeniden yapılandırılmalıdır.

Sempozyumlarda doğal olarak yapılanmaya ilişkin öneriler güncel koşullara göre değişmiştir. Eski adıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında denetim elemanı olarak yararlanılacak maden mühendisi kadrolarının arttırılması gereğinin vurgulandığı 2013 yılından sonra bu kadrolarda kısmen bir artış gerçekleşmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığında ise işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili bir denetim birimi oluşturulmuş olup bu konuya ilişkin bilgiler Bölüm 4.1.2’de verilmiştir. Öte yandan, süreç boyunca madencilikle ilgili kurumların yeni kurulacak bir Madencilik Bakanlığı bünyesinde toplanması aralıklarla gündeme gelmesine rağmen bu konuda herhangi bir somut adım atılmamıştır.

Ayrıca, “Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurumu” kurularak işçi sağlığı ve iş güvenliğinin müstakil bir yapı altında ele alınması önerilmiştir. Paydaşların katılımının da sağlanacağı müstakil bir yapılanma talebinin aksine, 2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı birleştirilerek işçi sağlığı ve iş güvenliğinin bürokratik yapılanma içerisinde giderek daha da geri plana atıldığı gözlemlenmiştir.

2011 yılından 2019 yılına kadar düzenlenen 5 sempozyumun sonuç bildirgelerinde ortaya konmuş olan mevzuatla ilgili güncel öneriler aşağıda özetlenmiştir:

- İş Güvenliği uzmanlarının iş güvencesi, özlük hakları ve ücretleri yasal güvence altına alınmalıdır.
- İş güvenliği uzmanlarını özgürce ve korkusuzca çalışabilmeleri ve sağlıklı bir biçimde mesleklerini yapabilmeleri için, iş güvenliği uzmanlarının ücretleri işverenler tarafından değil de kaynağı işverenler tarafından sağlanan fondan ödenerek sağlanmalıdır. İş güvenliği uzmanlarının rahat ve objektif kontroller yapabilmelerinin önü bu şekilde açılarak bağımsızlıkları artırılmalıdır.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği ile ilgili yatırımlar işletme projesinde yer almalıdır.
- Ucuz işgücüne dayalı ve örgütlenmeyi engelleyen alt işverenlik ve rodövans uygulamaları kaldırılmalıdır.
- Riskli ve tehlikeli bir sektör olan madencilik bilgi birikimi ve deneyim gerektirmesi nedeniyle sektörde özelleştirmelere son verilmelidir. Sektörde ekonomik nedenlerle yapılan taşeronluk yasaklanmalıdır.

- Madencilik sektörü başta olmak üzere, iş güvenliği uzmanlığında branşlaşmaya gidilmeli ve iş güvenliği uzmanları branşları ve branşlarına çok yakın olan alanlarda iş güvenliği uzmanlığı yapmalıdır.

İlgili mevzuatta uzun yıllar boyunca iş güvenliğinden sorumlu tutulan iş güvenliği uzmanının ücretini işverenden almasını değiştirecek herhangi bir adım atılmamıştır. Bu konu, 10 yıl boyunca gerçekleştirilmiş olan bütün sempozyumların sonuç bildirimlerinde yer almış ve iş güvenliği uzmanlarının özgürce çalışabilmesi ve mesleğini sağlıklı biçimde yürütebilmesi için değişikliğin gerekli olduğu vurgulanmıştır. İş güvenliği uzmanlarının iş güvencesi, özlük hakları ve ücretlerinin yasal güvence altına alınması ile ilgili bir iyileştirme de bu süreçte gerçekleşmemiştir. Güncel olarak madencilik sektöründe ve tüm diğer iş kollarında iş güvenliği uzmanları doğrudan veya dolaylı olarak –OSGB aracılığıyla işverenden aldıkları düşük ücretlerle kısıtlı zamanlarda hizmet verdikleri işyerlerinde yetkilerinin çok ötesinde bir sorumluluk yükü altında çalışmakta ve emekleri sömürülmektedir. İş güvenliği uzmanlarının yaşadığı sorunlarla ilgili olarak yapılan anket çalışmalarında da bu durumun birinci elden dile getirildiği görülmektedir. Örneğin, Takaoğlu vd., (2018) tarafından yapılan anket çalışmasında iş güvenliği uzmanlarının yaşadığı sorunlar arasında en çok dile getirilenlerden biri “*maaşların OSGB’den veya işverenden alınması*” bir diğeri de “*işverenin İSG işlerine bütçe ayırmaması*” olmuştur. İş güvenliği uzmanlarının sorunları işyerlerinde ayrıca TMMOB tarafından 2 Mart 2019’da düzenlenen çalıştayda detaylı biçimde ele alınmış ve burada başka pek çok çarpıcı tespit yapılmıştır.

Öte yandan, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin yatırım aşamasından itibaren ele alınarak madencilik faaliyetlerinde en temel ihtiyaç olarak değerlendirilmesi ve işverenlerin İSİG maliyetlerini sonradan ortaya çıkan bir külfet olarak görmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda İSİG yatırımlarının işletme projesinde yer alması önerisi de 2011 yılının sempozyum çıktılarından biri olmuş ancak bu değişiklik mevzuat içerisinde hayata geçirilmemiştir. Süreç boyunca rödovansla ilgili değişiklikler yapılmış olsa da, madencilik faaliyetlerinde uzun vadeli planlamalar yapmayı zorlaştıran, üretim baskısına yol açan sözleşme biçimleri kullanılmaya devam edilmektedir.

İş güvenliği uzmanlığında branşlaşmaya gidilmesi de 2015, 2017 ve 2019 yıllarında gerçekleşen sempozyumların sonuç bildirgelerinde ısrarla önerilen bir konu olmuştur. Bu bağlamda özellikle maden ve yapı gibi bazı çok tehlikeli iş kollarında iş güvenliği uzmanlığının bu alandan

kişilerce yerine getirilmesinin önemi dile getirilmektedir. Buna uygun olarak, aslında 2015 yılında yapılan değişiklikle 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanununda maden ve yapı sektörlerinin isimleri verilerek bu alanlarda sektörel düzenlemeye gidilebileceği belirtilmiş olsa da bu düzenleme bir türlü hayata geçirilmemiştir. Hâlihazırda madencilik sektörü, OSGB görevlendirmelerinin de etkisiyle pek çok farklı branştan iş güvenliği uzmanının görev aldığı bir sektör konumundadır. Sökmen (2019)'da yer alan verilere göre 2019 yılı Mayıs ayı itibariyle madencilik sektöründe çalışan iş güvenliği uzmanlarının yalnızca %30'u maden mühendisidir.

Burada belirtilen önerilerin yanı sıra 10 yıllık süreç içerisinde hayata kısmen geçmiş bazı değişiklik önerileri de bulunmaktadır. Bunlar:

- Kanun ile işyeri ve işçi kıstası gözetilmeksizin bütün işyerleri ve çalışanların işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinden faydalanması zorunlu hale getirilmelidir.
- İşçi sayısına bakılmaksızın tüm maden işletmelerinde yeterli sayıda maden mühendisi bulundurulma zorunluluğu getirilmelidir.
- Her işletmede risk değerlendirmesi yapılmalı, değerlendirme sonucunda çalışması uygun olmayan işletmeler kapatılmalıdır.
- İş güvenliği uzmanlarının mevcut çalışma süreleri yetersiz olup bu süre sektörün içerdiği riskler göz önüne alınarak artırılmalı ve maden işletmelerinde görevlendirilecek uzmanların mutlaka maden mühendisi olma zorunluluğu getirilmelidir.
- Mevzuatta yapılacak düzenlemelerle denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekirken, hazırlanmakta olan "İş Teftiş Tüzüğü" ve "İş Teftiş Kurulu Yönetmeliği" taslakları ile uzmanlık gerektiren iş güvenliği denetimlerinin neredeyse yok sayılarak Genel Denetimler içerisinde basitleştirildiği ve yüzeyselleştirildiği görülmektedir. Bu düzenleme yapılırken ilgili meslek odalarının görüşleri dikkate alınarak bu yanıştan dönülmelidir.
- İşyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanmasının, uygulama, araştırma ve bilimsel çalışmalarla sağlanacak bir ekip işi olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu ekipte işini, çok iyi bilen hekimler, konuyu uzmanı mühendisler, teknik personel, sağlık personeli ve diğer birçok personel yer almalıdır. 4857 sayılı İş Yasası ve 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Yasası'nda mühendislik kavramı göz ardı edilerek, «iş güvenliği uzmanı» tanımı getirilmiş, mühendislik ile teknik elemanlık birbiriyle eşdeğer tutulmuş, iş güvenliği mühendisliği

şekli bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu son derece yanlış bir karardır. İş güvenliği alanında mühendislere de, teknik elemanlara da ihtiyaç vardır. Ancak bu ihtiyaç «iş güvenliği mühendisliği» ve «iş güvenliği teknik elemanı» olarak ayrı ayrı tanımlanmalı ve bu yapı içerisinde görev, yetki ve sorumluluklar belirlenmelidir.

- Kamu yararını önceliğine alan ulusal madencilik politikası oluşturulmalı ve yaşama geçirilmelidir. Sektörün önünü tıkayan ve mahkeme kararı ile yürürlüğü durdurulan ancak uygulamasına devam edilen Başbakanlık Genelgesi'nin iptal edilmesi gerekmektedir.

2011 yılında düzenlenmiş olan sempozyumun sonuç bildirgesinde müstakil bir kanunun çıkartılmasının gereği vurgulanmıştır. Buna uygun olarak 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 2012 yılında yürürlüğe girdiği ve işçi sayısına bakılmaksızın bütün işyerlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinden yararlanmasının sağlandığı görülmektedir. Risk değerlendirmesi de mevzuata girmiş ve yapılmadığı takdirde işin durdurulacağı belirtilmiştir. Bu gelişmelere rağmen, kanun süreç boyunca pek çok kez değiştirilmiş, uygulamada karışıklıklara ve beklenmedik ertelemelere uğramıştır. Meslek odalarının, sendikaların ve ilgili kuruluşların önerileri dikkate alınmadan yapılan mevzuat değişiklikleri uygulamada pek çok soruna yol açmaktadır.

Maden mevzuatı kapsamındaki işyerlerinde maden mühendisinin bulunma zorunluluğu getirilmiştir. Ancak hem yeterli sayıda maden mühendisi görevlendirmesinin yapılması sağlanmamış, hem de iş güvenliği uzmanlığında sektörel düzenlemenin yapılmamış olması nedeniyle işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinde alan mühendisliğinin sağlayacağı katkıdan mahrum kalınmıştır.

İş güvenliği uzmanlarının sürelerinin yetersiz olduğu 2013 yılının sonuç bildirgesinde yer almaktadır. Bu sürelerin 2015 yılında yapılan değişikliklerle arttırılmış olduğu görülmektedir. Ancak, aylık çalışma sürelerinin fazlalığı, yolda geçen süreler ve uzmanların fazla sayıda işyerinde görevlendirilebilmeleri nedeniyle sorunların hem madencilik sektöründe hem de diğer sektörlerde devam ettiği söylenebilir. 6331 Sayılı İş Güvenliği Kanunu yürürlüğe girdiğinden bu yana işçi sağlığı ve iş güvenliğinin işverenin sorumlu olduğu bir ekip işi olduğu anlayışı yerleştirilememiştir. Süreç içerisinde iş güvenliği uzmanlığı tanımı ile ilgili bir değişiklik yapılmamıştır. İSİG ile ilgili süreçlerde sorumluluğun iş güvenliği uzmanı üzerinde bırakıldığı sıklıkla göze çarpmakta ve iş güvenliği uzmanlarının sorunları devam etmektedir.

2013 yılının sonuç bildirgesinde işçi sağlığı ve iş güvenliği denetimlerinin genel denetimler başlığı altında yüzeyselleştirildiği tespiti yapılmış

ve denetim mekanizmalarını güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Denetimlerin madencilik sektörüne özgü tehlikeleri önceliklendirerek tehlike bazlı ve derinlemesine yapılması ile ilgili bir değişiklik yapılmamış, genel denetim anlayışının devam ettiği görülmüştür. Bu süreç içerisinde MİGEM/MAPEC bir denetim birimi oluşturularak maden mühendisi alımları yapmış, Çalışma Bakanlığında da farklı dönemlerde maden mühendisi alımları yapılarak iş müfettişi yardımcılarını göreve başlatmıştır. Denetim mekanizmalarını güçlendirecek herhangi bir yasal değişiklik ise yapılmamış, aksine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı birleştirilerek işçi sağlığı ve iş güvenliği denetim mekanizmaları bürokratik yapılanma içerisinde daha da geri plana atılmıştır.

Yapılanma ve mevzuat ile ilgili tespit ve önerilerin yanı sıra sonuç bildirgelerinde uygulama ile ilgili somut öneriler de yapılmıştır. Bunlar:

- Sektörün özelliği göz önüne alınarak kapsamlı bir risk haritasının ilgili Bakanlıklarca hazırlanması ve denetimlerin buna göre yapılması gerekmektedir.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği yatırımları teşvik edilerek desteklenmeli ve iş güvenliği ekipmanları ile kişisel koruyucu donanımlar gümük ve katma değer vergilerinden muaf tutulmalıdır.
- Teknik denetimin en iyi şekilde sağlanması ve tüm emekçiler için güvenli çalışma koşullarının oluşturulabilmesi amacıyla kamuda farklı statülerde (işçi-memur-sözleşmeli) mühendis istihdam edilmesine son verilmelidir.
- Eğitim ve öğretim müfredatı, ortaöğretimden (ilköğretimden) başlanarak İSG konusunu da içerecek şekilde yeniden düzenlenmeli, bütün okullarda İSG eğitimi yapılmalı; iş güvenliği uzmanı yetiştiren yükseköğretim kurumlarında işçi sağlığı-güvenliğinin zorunlu ders olması ile yetinilmemeli, üniversitelerin ilgili fakültelerinde İSG ana bilim dalları kurulmalıdır.
- İş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliği eğitimine önem verilmeli, bu konuda eğitim almamış kişilere işbaşı yaptırılmamalıdır. İş sağlığı ve güvenliği önlemleri işyeri mekânı, teknoloji, üretimde kullanılan hammadde, üretilen ürün, ergonomi vb. konular daha proje aşamasında planlanmalıdır. Eğitimlerin kapsamı genel değil, çalışacak olan sektöre uygun olarak verilmelidir.

- Mesleki Eğitim Belgesi ve Mesleki Yeterlilik Belgesi uygulamasının sadece ticareti yapılan birer uygulama halinden çıkartılmalı mesleki eğitim ve yeterlilik sitemini işveren ve kamu yükümlülüğü olarak gören bir sistem oluşturulmalıdır.
- Bakanlık, SGK tarafından yapılan incelemeler sonrası hazırlanan iş kazaları ve meslek hastalıkları inceleme raporlarına ilişkin olarak kamuoyu ile sadece sayıları değil kaza ve hastalıkların kök nedenlerine inilebilecek detaylı analizleri de paylaşmalıdır.
- Meslek hastalıklarının tespit edilmemesi halen bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Meslek hastalıklarının önlenmesine yönelik çalışma yapmak ve işyerlerinde hekim, uzman iş birliğinin daha etkin olmasını sağlamak için TMMOB, TTB ortak çalışma yapmalıdır. Meslek hastalıklarının önlenmesi için hekim, uzman iş birliği mekanizması oluşturulmalıdır. Meslek hastalığı bildiriminde bulunan iş sağlığı profesyonellerinin ve tanı konulan çalışanın iş güvencesinin sağlanması için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından çalışma yapılmalıdır.

Bu bölümde sıralanmış olan önerilerin pek çoğu güncelliğini korumaktadır. Denetimleri önceliklendirmek ve kapsamını doğru belirlemek için sektöre özgü bir risk haritasının hazırlandığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Denetimlerin hangi kıstaslarla yapılacağı konusunda ve sonuçları hakkında şeffaflık ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç, sektörde meydana gelen iş kazaları ve tespit edilen meslek hastalıkları için de geçerlidir. Her yıl SGK tarafından yayınlanan istatistik yıllıklarında, yaşanan iş kazaları birer sayı olarak verilmekte, olayların kök nedenlerine inilebilecek detaylı analizleri içermemektedir. Ne SGK tarafından ne de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından incelenmiş olan iş kazaları ve meslek hastalıklarına dair hiçbir bir analiz veya rapor paylaşılmamaktadır. Oysa pek çok ülkede yaşanan acılardan ders çıkarılabilmesi için bu analizler kamuoyu tarafından ulaşılabilir hale getirilmektedir. Buna rağmen ülkemizde, yaşanan acılardan ders çıkarılmasına imkân tanıyacak bir mekanizma halen kurulmamıştır.

Madencilik sektörü dâhil olmak üzere tüm diğer sektörleri etkileyen bazı konularda da uygulamaya yönelik önerilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin; işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili vergi indirimlerini de içeren çeşitli teşvik mekanizmalarının oluşturulması, bir türlü işler hale getirilememiş mesleki eğitim sisteminin işler hale getirilmesi, işbaşı eğitimlerinin mevzuattaki ve denetimlerdeki öneminin artırılması,

özellikle kamuda özlük haklarını kısıtlayıcı nitelikte sözleşmeli istihdam biçimlerinden vazgeçilerek koşulların iyileştirilmesi konularında tespit ve öneriler yapılmıştır. Bu konularda da süreç içerisinde ilerleme kaydedilememiştir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin eğitim öğretim müfredatına girmesi ve yeni nesillerin işçi sağlığı ve iş güvenliği bilinci ile erken yaşta tanışması önerisi 2015, 2017 ve 2019 yıllarının sonuç bildirgelerinde ısrarla üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında 2019 yılının Ocak ayında bir protokol imzalanmış ancak sonuçları henüz görülebilmiştir.

Meslek hastalıklarının tespit edilememesi sorununun da devam ettiğini söylemek mümkündür. SGK İstatistiklerine göre (2018), madencilik sektöründe (kömür, metal ve diğer madencilik faaliyetleri) 2018 yılında 108 kişinin meslek hastalığına yakalandığı tespit edilebilmiştir. Bu sektörlerde toplam yaklaşık 125.000 kişinin sigortalı olarak çalıştığı düşünüldüğünde, istatistiklerin gerçeği yansıtmadığı konuyu takip eden herkesçe bilinmekte ve sıklıkla dile getirilmektedir.

10 yıllık süreçte gelinen yerde burada değinilen pek çok tespitin güncelliğini koruduğu görülmektedir.

İş kazalarından ders çıkarılabilmesi için kazaların nedenleri ile ilgili devlet kurumları tarafından şeffaf biçimde bilgi paylaşılması gerekmektedir.

3.5 TMMOB'nin Düzenlediği Başlıca Etkinlikler ve Yayınlar

i. 9-10 Mayıs 2015 TMMOB İş Güvenliği Uzmanları Kurultayı

TMMOB İş Güvenliği Uzmanları Kurultayı, 9-10 Mayıs 2015 tarihlerinde Ankara'da İnşaat Mühendisleri Odası Teoman Öztürk Toplantı Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Kurultay, TMMOB 43. Olağan Genel Kurulu kararı gereği düzenlenmiş ve öncesinde Ankara, Bursa, Denizli, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Zonguldak illerinde İl Koordinasyon Kurulları-

mız aracılığı ile yerel çalıştaylar yapılmıştır.

TMMOB İş Güvenliği Uzmanları Kurultayı'nda, iş güvenliği uzmanlığı konusu mevzuat ve uygulanan politikalar düzleminde ele alınmış, mevcut durum ve sorunlar irdelenmiş ve yerel çalıştaylardan çıkan sonuçlar değerlendirilerek tespit ve öneriler geliştirilmiştir. Sağlıklı ve güvenli ortamda çalışmanın temel bir insan hakkı olduğu bilinci ile gerçekleştirilen Kurultayın değerlendirme, tespit ve önerilerinden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- İş cinayetlerinde kitlesel ölümlerin yaşandığı 2012 yılında kabul edilen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'ndan sonra da, iş cinayetleri ve ölüm sayısında azalma değil artışın olması, 'mükemmel yasa' olarak ifade edilen 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu'nun sorunlara çözüm olmadığını göstermiştir.
- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda yapılan değişiklikler, sorunun köklerine inen, köklü çözümler üreten bir içerikte değildir. Soma, Torunlar İnşaat ve Ermenek'te yaşanan toplu katliamlar ardından gündeme gelen yasa değişiklikleri de sorunun kronikleşmiş halini gün yüzüne çıkarmaktadır. Yasa ve mevzuat düzleminde gündeme gelen değişiklikler iş cinayetlerini ve meslek hastalıklarını önlemekte yeterli olmamakta, can kayıpları ve sakatlanmalar giderek artmaktadır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin yasal düzenlemeler yalnızca, 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu'ndan ibaret değildir. 4857 sayılı İş Kanunu ve bu çerçevede yapılan diğer düzenlemeler de doğrudan işçi sağlığı ve iş güvenliğini ilgilendiren, etkileyen düzenlemelerdir.
- 4857 sayılı İş Kanunu ile çalışma yaşamında yer alan esnek çalışma türleri, uzun çalışma süreleri, asıl işveren-alt işveren ilişkisi vb. hususlar ile 1983 yılından bu yana sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkının kullanımını zorlaştıran düzenlemeler, çalışanların işçi sağlığı ve iş güvenliğine doğrudan müdahalesini engelleyen düzenlemelerdir. Bu durum iş cinayetlerini ve işçi katliamlarını artıran faktörlerdendir.
- Son yıllarda maden ve inşaatlarda yaşanan iş cinayetleri, kent yağması doğrultusunda artan inşaatlar ve madenlerin kontrolsüzce özel sektör işletmesine açılmasının sonucudur.
- Ülkemiz, her yüz bin çalışan başına düşen ölümlü iş kazalarında dünyada ön sıralarda yer almaktadır. İş kazası sonucu ölüm sayısı 2004 yılında 543 iken, 2014 yılında 1.886'ya yükselmiştir. Meslek hastalıklarında sayı gerçeğinden çok düşük gösterilmektedir.

2013 yılında çalışan sigortalı sayısına göre yaklaşık 75.000 civarında meslek hastalığı tespit edilmesi gerekirken SGK istatistiklerinde tespit edilen meslek hastalığı sayısının 371 olması anlaşılır bir durum değildir.

- İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması öncelikle devletin ve işverenlerin görevidir.
- Mevzuatta 'iş güvenliği uzmanlığı' tanımı ve mühendislerin diğer meslek grupları ile aynı statüde ele alınması doğru değildir. İş güvenliği mühendisliği, bir meslek değildir ve bu anlamda değerlendirilmelidir.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanına ilişkin düzenlemelerin ve denetimin yalnızca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülmesi doğru kararların alınmasının önünde bir engeldir. Bu nedenle düzenleme ve denetleme Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yanında, Sağlık Bakanlığı, üniversiteler, sendikalar, TTB ve TMMOB'den oluşan idari ve mali yönden bağımsız bir enstitü tarafından yerine getirilmelidir.
- Çalışma yaşamına ilişkin tüm düzenlemeler bu enstitü tarafından yeniden ele alınmalı ve kararlaştırılmalıdır.
- İş güvenliği mühendislerinin yetki ve sorumlulukları mevzuatta net olarak belirlenmelidir.
- İş güvenliği uzmanlığı eğitim programları yeniden ele alınmalı, süre ve içerik olarak yeniden düzenlenmelidir. Eğitimler, enstitü oluşturuluncaya kadar üniversiteler ve TMMOB tarafından gerçekleştirilmelidir.
- Her kademedeki okullarda işçi sağlığı ve güvenliği dersleri zorunlu ders olmalıdır.
- Uzmanlar işyerlerine ilişkin eksiklikleri elektronik ortamda bildirmeli, bildirilen eksiklikler anında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından da görülebilmelidir. Risk analizleri de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın istediğinde ulaşabileceği şekilde elektronik ortamda yer almalıdır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri için mesleki sorumluluk sigortası zorunlu olmalı, karşılığı fondan karşılanmalıdır.

ii. TMMOB İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Raporu (Şubat 2017)

TMMOB tarafından ülkemizin işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki durumunu değerlendirmek üzere bir rapor hazırlanmış ve 25 Şubat 2017 tarihinde yayımlanmıştır. Raporda iş kazalarının yoğun olarak yaşandığı iki sektör olan inşaat ve maden sektörü için ayrı bir bölüm de oluşturulmuştur. Raporda özellikle işçi sağlığı ve iş güvenliği politikaları ele alınmış ve bu düzeydeki tespit ve eleştirilere yer verilmiştir. Raporda bulunan tespit ve eleştiriler aşağıda sıralanmıştır;

- Bugün 21. yüzyıl Türkiye'sinde başta madenler olmak üzere birçok sektördeki çalışma koşulları adeta 18.-19. Yüzyılların çalışma koşulları düzeyindedir.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında gerçekleşen değişimlerin altyapısı, 1980 sonrası neoliberal döneme damgasını vuran, günümüzde yoğunlaşan esnek ve fason üretim, taşeronlaştırma, güvencesizlik, serbestleştirme/özelleştirme, politikalarıyla oluşturulmuştur.
- Özellikle 2003 yılından bu yana çalışma yaşamıyla ilgili yapılan tüm düzenlemeler; emeğin, mühendisliğin, hekimliğin aleyhine; işçi sağlığı ve iş güvenliği normlarının dışında, tamamen sermaye güçlerinin lehine olmaktadır. Çalışma yaşamı, esnek üretim ve esnek çalışma temelinde yapılandırılmış; yeni çalışma türleri devreye sokulmuş, geçici istihdam, taşeronluk, kısmi süreli çalışma, telafi çalışması, çağrı üzerine çalışma, serbest zaman uygulaması, denkleştirme süresi vb. uygulamalara geçilmiş, iş güvencesi kaldırılmış, işler taşeronluk uygulamasıyla bölünmüş; işçilerin tamamen patronların belirlediği koşullarda çalışmasının önü açılmıştır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği politikaları piyasanın acımasız koşullarına terk edilmiştir. İş güvenliği mühendisliği ve işyeri hekimliği uygulamaları daha yerleşmeden geriletilmiş, mevzuat tüm yargı kararlarına karşın piyasa ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir.
- 6331 sayılı "İş Sağlığı ve Güvenliği" Kanunu, bu alandaki yetersizliği yine piyasa kurallarıyla çözmek için hazırlanmış, mühendisleri ağır sorumluluk altında tutarken, güvencesiz kılıp, işveren karşısında fiilen yaptırım gücünü olanaksız hale getirmiştir.
- Kanun sonrasında iş kazaları azalmadığı gibi, işverenlerin yasal sorumlulukları mühendislere yıkılmaya çalışılmıştır. Mesleki alan ayırmaksızın geniş mühendis ve teknik eleman havuzları oluşturarak bu alanda ucuz iş gücü sağlamak ve mesleki hakları şirketlere

devretmekle, fiilen mühendislik hizmeti yapılması olanaksız hale getirilmiştir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmeti ile denetiminden faydalanması gereken milyonlarca çalışanın bu hizmeti gereği gibi alamaması sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu tespitlere karşılık olarak raporda aşağıdaki öneriler raporda yer almıştır;

- İş mevzuatı, ekseni “insan” olan çağdaş bir yapıya kavuşturulmalıdır.
- “İş Güvenliği Mühendisliği” kavramı, yasada yeniden tanımlanmalı ve işyerlerinde iş güvenliği mühendisi çalıştırma zorunluluğu getirilerek çalışma koşulları yeniden düzenlenmelidir.
- “İş Güvenliği Mühendisleri” ücret yönünden işverene bağlı olmalıdır. İş güvenliği mühendislerinin ücret çizelgeleri Bakanlık ve TMMOB'ye bağlı ilgili meslek odalarıyla birlikte belirlenmelidir.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik verilecek eğitimler, ilgili meslek örgütleri tarafından verilmeli bu eğitimler özerk olmalıdır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri işyeri mekânı, teknoloji, üretimde kullanılan hammadde, üretilen ürün, ergonomi vb. konular daha proje aşamasında planlanmalıdır.
- Üretim sürecinde kullanılan ekipman ve kişisel koruyucular işçi sağlığı ve iş güvenliği standart ve mevzuatına uygun üretilmelidir. Bu konuda zorunlu standartlar oluşturulmalı, üretim, satış ve kullanım sırasında standartlara göre mutlaka denetim yapılmalıdır.
- Meslek hastalıklarına ilişkin çalışmalar geliştirilmeli, meslek hastalıkları hastaneleri işlevine uygun olarak yapılandırılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.
- İş kazası araştırmaları daha gerçekçi ve güvenilir olmalıdır.
- İş kazalarının önlenmesi için bilimsel ve teknik yatırımların yanı sıra, çalışma yaşamının da iyileştirilmesi, sendikalaşmanın önündeki engellerin kaldırılması, çalışanların sosyal ve ekonomik yaşamlarının iyileştirilmesi sağlanmalıdır.
- Ülkemizde her konuda olduğu gibi işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda da sağlıklı veri ve bilgi toplamada sıkıntı yaşanmakta, sistem iyi çalışmamaktadır. İşyerlerinde kaza ve meslek hastalıklarına ait bilgiler bir veri tabanında toplanmalı, bu bilgilerden ölçme ve de-

- ğerlendirme amaçlı yararlanılmalıdır.
- Gerek işçi sağlığı gerekse toplum sağlığı; bireylerin pirim ödeme gücüne yüklenmeyecek bir biçimde genel bütçeden finanse edilmeli ve koruyucu sağlık hizmetleri geliştirilmelidir.
 - İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin sunumu için belirli işçi sayısı aranmamalı; uygulamalar devlet memurları, kendi hesabına çalışanlar, tarım kesimi gibi yaptığı iş ve çevresinden etkilenen tüm toplum kesimlerini kapsamalıdır.
 - Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Enstitüsü kurulmalıdır. Bu Enstitü, eşit temsiliyet temelinde işçi sendikaları, meslek odaları, üniversite, işveren sendikaları ve devlet kurumlarının temsilcilerinden oluşmalıdır. Alan ile ilgili tüm politikalar, bu enstitü tarafından oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.
 - Özelleştirme, taşeronlaştırma ve rödövens yöntemleri acilen terk edilmelidir.

iii. 2 Mart 2019 TMMOB İş Güvenliği Uzmanları Çalıştayı

43

TMMOB İş Güvenliği Uzmanları Çalıştayı, 2 Mart 2019 tarihinde Ankara'da İnşaat Mühendisleri Odası Teoman Öztürk Toplantı Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Çalıştay öncesinde Ankara, Bursa, Denizli, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Trabzon, Zonguldak, Kırklareli, Diyarbakır illerinde İl Koordinasyon Kurullarımız aracılığı ile yerel forumlar yapılmıştır. Çalıştay hazırlıkları kapsamında iş güvenliği uzmanlarının temel sorunlarını tespit etmeye yönelik olarak bir anket düzenlenmiştir. Anketi 1.389'u erkek, 420'si kadın olmak üzere 1.809 iş güvenliği uzmanı yanıtlamıştır.

Çalıştay'da, uygulamada karşılaşılan sorunlar, iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminin birlikteliği, uzmanların yükümlülükleri ve sorunları ile yerel çalıştaylarda yer alan öneriler ve mevzuat çerçevesinde, mevcut durum ve sorunlar değerlendirilmiş, tespit ve öneriler yapılmıştır. Değerlendirme, tespit ve önerilerin bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışmak her çalışanın hakkıdır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması öncelikle devletin ve işverenin görevidir.
- İş güvenliği uzmanları, işverenin yapmadığı veya yapamadığı çalışmaların takipçisi ve sorumlusu olmamalıdır.

- İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanmasında işyeri hekimi, sağlık personeli, iş hijyenisti, psikolog vb. işbirliğini sağlayacak bir yapı oluşturulmalıdır.
- Meslek hastalıklarının tespit edilmemesi halen bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.
- Ulusal iş sağlığı ve güvenliği veri tabanı oluşturulmalı, doğru ve eksiksiz kayıtların tutulması, ileri dönemlere yönelik düzeltici ve önleyici çalışmalara olanak sağlanmalıdır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin piyasalaştırılması, yaşanan sorunların en temel kaynağıdır. İşyerlerine verilecek işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri bir kamu hizmeti olarak ele alınmalıdır.
- İş güvenliği uzmanlığı eğitim programları yeniden ele alınmalı, süre ve içerik olarak yeniden düzenlenmelidir.
- TSE Standartlarından yararlanabilmeleri için standartlara ücretsiz erişim olanağı sağlanmalıdır.
- İşyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması yükümlülüğünü yerine getirmesinde işverene rehberlik eden iş güvenliği uzmanlarının sektörlere göre uzmanlaşmaları sağlanmalıdır.
- Her kademedeki okullarda işçi sağlığı ve güvenliği dersleri zorunlu ders olmalıdır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanına ilişkin düzenleme ve denetim yalnızca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından değil (örneğin İngiltere Health and Safety Executive (HSE)'de olduğu gibi), Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yanında, Sağlık Bakanlığı, üniversiteler, sendikalar, TTB ve TMMOB'den oluşan idari ve mali yönden bağımsız bir enstitü tarafından yerine getirilmelidir. Çalışma yaşamına ilişkin tüm düzenlemeler bu enstitü tarafından yeniden ele alınmalı ve kararlaştırılmalıdır.

“
Soma gibi facialardan sonra tüm tarafların katılımı ile nedenleri açıkça ortaya çıkaracak bilimsel çalışmalar yapılması, yaşananlardan ders çıkarılabilmesi için önemlidir.
”

4. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MADENCİLİK İÇİN ACI MİLAT: SOMA VE ERMENEK

2014 yılı madencilik sektörü için acı dolu bir yıl olmuştur. 13 Mayıs 2014 tarihinde ülke tarihinin en büyük maden faciası meydana gelmiş ve 301 maden emekçisi yaşamını yitirmiştir. Henüz bu büyük acı tazeyken 28 Ekim 2014'te bu kez Ermenek'te bulunan yer altı kömür madeninde 18 maden emekçisinin hayatını kaybettiği bir facia daha yaşanmıştır.

Bu iki olay tüm kamuoyunun dikkatini çekmiş ve ülkemizde madencilik sektörünün yapısal sorunlarını ve işçi sağlığı ve iş güvenliği mekânizmalarını ele almak için bir milat olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu bölümde, bu iki olay sonrası yapılan mevzuat değişiklikleri, konu ile ilgili farklı aktörlerin yaptığı farklı nitelikte çalışmalar ve bunların ortaya koyduğu bulgular derlenmiştir.

4.1 Soma Faciası Sonrası Yapılanlar

4.1.1 Mevzuat Değişiklikleri

Türkiye madencilik sektöründe 2010-2020 yılları arasında iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuat değişiklikleri Bölüm 3.3'te detaylarıyla sunulmuştur. Bu mevzuat değişikliklerinin önemli bir bölümü 2014'teki maden felaketlerinin ardından yürürlüğe konulmuş, madenlerde çalışma ve işletme uygulamalarının düzenleneceği ve ayrıca işçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili belli iyileşmelere yol açacağı beklentisi yaratmıştı. Ancak bütüne bakıldığında bu değişikliklerin net mesaj veremediği ve hedeflerinin belirsizliği görülmektedir. Bu duruma Bölüm 4.2.3'te değinilen 2016 tarihli ILO-TEPAV raporunda da sıklıkla işaret edilmektedir. Raporun ilgili bölümleri şu şekilde özetlenebilir (ILO, 2016):

- Yeraltı madenlerindeki çalışma koşullarını iyileştirmek için çalışma saatlerinin sınırlandırılması ve maaşların artırılması adımları atılmıştır. Bununla birlikte, yeraltı madenlerindeki çalışma koşulları

üzerinde derin etkiye sahip oldukları görülmesine rağmen, kayıt dışı istihdam uygulamalarına yönelik herhangi bir adım atıldığı görülmemektedir.

- Rodövans sözleşmelerinin yaygın şekilde suistimal edilmesi madenlerdeki çalışma ve İSiG koşulları üzerinde olumsuz etki yaratmış ve özel şirketlerce işletilen yeraltı kömür madenlerinin bu tür sözleşmeler kullanması yasaklanmıştır. Ancak bu yasak kapsam bakımından sınırlıdır; kamu iktisadi kuruluşları ve iştirakleri bu değişiklikten muaf tutulmuştur. Türkiye'nin Onuncu Kalkınma Planında rodövans sözleşmelerinin kullanılmaya devam etmesinin öngörülmesi sebebiyle, bu uygulamanın amacına hizmet etmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesi için daha kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir.
- Fazla üretim için baskı yapılması artık faaliyetlerin askıya alınması için bir gerekçe olarak sayılsa da ilgili kıyas ölçütleri düzenlenmediği veya nasıl izleneceğine ilişkin herhangi bir gösterge verilmediği için, bu hükmün pratikte nasıl uygulanacağı net değildir.
- İş güvenliği uzmanlarının yetkileri ve sorumlulukları yeniden tanımlanmış ve bu kişilerin iş güvencesi güçlendirilmiştir. Ancak iş güvenliği uzmanlarına cezai yaptırımlar uygulandığı yönünde raporlar ortaya çıkmıştır. ILO denetleyici organları tarafından hükümetten yeni İSG Kanunu uyarınca iş güvenliği uzmanlarının görev ve işlevlerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi sunması istenmiş ve aynı zamanda bu kişilerin görev ve işlevlerinin iş sağlığı ve güvenliği bakımından işverenlerin sorumluluklarını hiçbir şekilde etkilememesi gerektiği vurgulanmıştır.
- Türkiye diğer şartların yanı sıra madenlerde yanıcı malzemelerin kullanımını da sınırlandıran 94/9/EC Sayılı AB Direktifini (ATEX direktifi) hem yasalar nezdinde hem de uygulamada uygulamaya koymuş olsa da Bakanlar Kurulu tarafından 4 Ağustos 2015'te bu konuda ulusal mevzuatın uygulanmasını ileri bir tarihe erteleyen bir karar da alınmıştır.
- 2014 yılından itibaren özellikle facialar sonrasında kamuoyunda tartışılan konulara yönelik çeşitli noktasal değişiklikler yapılmış, bu konularda detay hükümler eklenmiştir. Ancak yapılan değişikliklere ilişkin altyapı eksikliği nedeniyle bazı yükümlülüklerin yürürlüğü sonradan değişiklik yapılarak ertelenmiştir.

4.1.2 Kurumsal Yapılanma

Soma ve Ermenek facialarının ardından madencilik sektörü ile ilgili kurumlarda bazı değişiklikler gerçekleşmiştir. Ancak, süreç boyunca yapılan tüm değişikliklerin bu facialara yönelik olarak yapıldığı söylene-
mez. Burada 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş sürecinde yapılan köklü değişiklikler de bulunmaktadır.

Önceden maden mevzuatı Maden İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülürken, 9 Temmuz 2018 tarih ve 30473 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 118. maddesi ile MİGEM ve PİGM kaldırılmıştır. Bu iki Genel Müdürlük birleştirilerek bu Genel Müdürlüklerin görev, yetki ve sorumluluklarını haiz Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG) kurulmuştur.

Son on yıldaki kurumsal değişikliklerin bir diğeri de 02.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın teşkilat kanunlarındaki düzenlemeyle 'Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı' adı altında bir araya getirilmesidir. Ardından 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Bakanlık'ın adı 'Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı' olarak değiştirilmiştir. Bakanlıkların birleşmesi ile önceden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birimlerinden İş Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın ismi, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı olarak düzenlenmiştir.

Bu iki değişiklik 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş sürecinde kurumların yeniden yapılandırılması kapsamında yapılmış olan ve madenlerde işçi sağlığı ve iş güvenliği üzerinde etkili iki kurumu da etkileyen önemli değişikliklerdir. Her iki değişiklikte de madencilik ile işçi sağlığı ve iş güvenliği devlet bürokrasisindeki müstakil yerini kaybetmiş ve başka konular ile birlikte ele alınan bir konu haline gelmiştir.

10 yıllık süreç içerisinde Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG/MİGEM) bünyesinde meydana gelen gelişmeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

i. MAPEG/MİGEM'deki yapısal değişiklikler;

- **2012** yılında “**Daimî Nezaretçiler Koordinatörlüğü**” Soma faciasından önce kurulmuştur.
- **2017** yılında “**Risk Değerlendirme Koordinatörlüğü**” kurularak tüm ruhsatların risk seviyeleri belirlenmiştir. Risk Değerlendirme

Koordinatörlüğü 2019 yılında “Denetim ve Risk Koordinatörlüğü’ne” dönüştürülmüştür.

- 2018 yılında “Enerji Hammaddeleri ve Metalik Daire Başkanlığı” kurulmuştur.
- 2020 yılında “Enerji Hammaddeleri Daire Başkanlığı” “Enerji Hammaddeleri ve Metalik Daire Başkanlığı” daire başkanlığından ayrılarak kurulmuştur.

ii. MAPEG/MİGEM’de denetim kadroları ile ilgili gelişmeler:

2017 yılından itibaren yeraltı denetim uzmanı ve uzman yardımcısı pozisyonuna alımlar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, MAPEG kadrolarına;

- **2017** yılında **69** adet “**Yeraltı Denetim Uzmanı**” (Maden, Jeoloji ve Harita Müh.),
- **2020** yılında **20** adet “**Yeraltı Denetim Uzmanı**” (Maden, Jeoloji ve Harita Müh.),
- **2020** yılında ilaveten **25** adet “**Uzman Yardımcısı**” alımı yapılmıştır.

iii. MAPEG/MİGEM tarafında meydana gelen diğer gelişimler:

- **2015** yılında madenlerde çalışanlar için “**Zorunlu Ferdi Kaza Sigortası**” yaptırılması düzenlemesi getirilerek, üçüncü göz olarak ocakların denetlenmesi sağlanmıştır.
- **2016** yılında yeraltı kömür ocakları için işçi ücretlerindeki mali artışlar nedeniyle ruhsat sahiplerine destek ödemesi yapılmaya başlanmıştır.
- **2019** yılında denetimler; Çok Riskli olan sahalarda (yeraltı kömür sahalarında) 3 Aylık sürelerde yılda 4 kez, *Riskli* sahalarda (metalik yeraltı sahaları) 6 Ay süre ile yılda 2 Kez ve *Az Riskli* olan sahalarda ise yılda bir kez denetim yapılması şeklinde düzenlenerek sıklaştırılmıştır.
- **2019** yılında Rodövans sözleşmelerinin kuruma verilmesi ve genel müdürlük tarafından uygun bulunarak çalışılması ile ilgili kanuni düzenleme yapılmıştır.

- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (T.C. AÇSHB) ile “İşletme Raporları” bilgi akışı sağlanması amacı ile bilgi paylaşılmaya başlanmıştır.
- Valiliklere MAPEG denetimlerinden sonra faaliyeti durdurulan sahalarla ilgili yazı yazılmaya ve takiplerin yapılması yönünde bilgilendirmeler yapılmaya başlanmıştır.

iv. ÇSGB/AÇSHB tarafında meydana gelen yapısal değişiklikler;

- İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü tarafından Sektörel Risk Yönetimi ve İstatistik Daire Başkanlığı birimi kurulmuş ve bunun bir alt birimi olarak Maden Birimi oluşturulmuştur.
- İSGÜM bünyesinde 2020 yılında Kazaları Önleme ve Araştırma Bölümü kurulmuştur.

v. ÇSGB/AÇSHB tarafında kadrolar ile ilgili gelişmeler;

49

- İş sağlığı ve güvenliği uzmanı kadrolarına süreç içerisinde maden mühendisi uzman yardımcıları alınmış ve İSGÜM ve Genel Müdürlük altı birimlerinde görevlendirilmiştir.
- Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı'na süreç içerisinde farklı dönemlerde maden mühendisi iş müfettişi yardımcısı alımları yapılmıştır. AÇSHB resmi internet sitesinde en son bulunan 2017 yılı faaliyet raporuna göre “Yeraltı ve Yerüstü Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Programlı Teftişi”nde 109 müfettiş görevlendirilmiştir.

Ayrıca;

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından 17 – 18 Haziran 2015 tarihlerinde madencilik ve iş güvenliği mevzuatlarının gözden geçirilmesi ihtiyacına yönelik olarak “Güvenli Yeraltı Madenciliği Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. Sektörden temsilciler ile yurt dışından uzmanların katıldığı çalıştayda Soma ve Ermenek faciaları sonrası gelişmiş ülkelerdeki işçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamaları aktarılmıştır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü tarafından hazırlıkları Soma kazasından sonra başlatılmış olan “Madencilik Sektöründe İş Sağlığı ve

Güvenliğin Geliştirilmesi” Projesi, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından onaylanmış ve 21 Kasım 2019 tarihinde faaliyete başlamıştır. Daha önce 2010-2012 yılları arasında bir başka AB projesi yine İSGGM tarafından “İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarının İyileştirilmesi Projesi” (İSGİP) adıyla yürütülmüş ve pilot olarak belirlenen maden işyerlerinde de çalışmalar yapılmıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından üç ayrı dönem için yayımlanmış “Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi” bulunmaktadır. İki 2006-2008, ikincisi 2009-2013 ve sonuncusu ise 2014-2018 yılları için belirlenmiş olan hedefleri içeren bir taahhüt niteliğindedir. Son belge içerisinde 7 adet hedef belirlenmiş, bunlardan biri maden sektöründe iş kazalarının azaltılmasına da doğrudan atıf yapmaktadır. Bu tarihten sonra ise politika belgesi yenilenmemiştir. Burada belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için “Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi” üyelerine sorumluluk tanımlanmış olsa da, 09.07.2018 tarihinde çıkarılmış olan 703 no’lu Kanun Hükmünde Kararname ile konsey görev ve yetkileri Cumhurbaşkanlığı’nın belirleyeceği kurul ve mercilere devredilmiştir. Bu tarihten itibaren de konseyin toplandığına dair bir belge bulunmamaktadır.

4.2 Soma Faciasının Ardından Konuya İlişkin Yayınlanan Çalışma ve Raporlar

4.2.1 TMMOB Maden Mühendisleri Odası Soma Faciası Ön Raporu

TMMOB Maden Mühendisleri Odası Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan rapor, 2014 yılı Temmuz ayında yayınlanmıştır.

TMMOB Maden Mühendisleri Odası’nın, 24.08.2005 tarih ve 25916 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan Ana Yönetmeliği’nin “Odanın amaçları” başlıklı 6 ncı maddesinin 1 inci fıkrasının b bendinde; “Maden mühendisliği mesleğinin gelişmesi, üyelerinin hak ve yetkilerinin sağlanması, meslek onurunun korunması için gerekli çalışmaların yapılması” hususuna dayanılarak Odamız tarafından oluşturulan araştırma komisyonu, kazanın incelenmesi için fayda sağlayacak birçok detaylı bilgiyi bir araya getirerek bu ön raporu oluşturmuştur. Daha sonra, çeşitli kurumlar tarafından hazırlanacak raporlara ışık tutması açısından, teknik bazı verileri de içeren bu çalışma çok büyük önem arz etmektedir.

Genel hatlarıyla raporda önce soma bölgesi kömür havzası tanıtıldıktan sonra kazaya ilişkin paydaşlar (işveren, kurumlar, sendika, üniversiteler vb.) ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Rapora TMMOB Maden Mühendisleri Odası internet sitesinden ulaşılabilir.

4.2.2 Soma Maden Faciası TMMOB Raporu

TMMOB Soma Raporu Çalışma Grubu tarafından hazırlanan rapor, 2014 yılı Eylül ayında yayınlanmıştır.

Soma Maden Faciası TMMOB Raporu, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Soma Faciası Ön Raporu'nun görsellerle zenginleştirilip anlatımın kuvvetlendirildiği bir güncellemesi niteliğindedir.

Genel hatlarıyla raporda önce soma bölgesi kömür havzası tanıtıldıktan sonra kazaya ilişkin paydaşlar (işveren, kurumlar, sendika, üniversiteler vb.) ile ilgili bilgiler verilmekte, son olarak çeşitli öneriler sunulmaktadır. Rapora TMMOB internet sitesinden ulaşılabilir.

4.2.3 TBMM Soma Raporu

“Manisa'nın Soma İlçesinde Başta 13 Mayıs 2014 Tarihinde Olmak Üzere Meydana Gelen Maden Kazalarının Araştırılarak Bu Sektörde Alınması Gereken İş Sağlığı ve İş Güvenliği Tedbirlerinin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu” 21.05.2014 tarihinde kurulmuştur.

Görevi iki bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölüm; Manisa'nın Soma İlçesinde başta 13 Mayıs 2014 tarihinde olmak üzere meydana gelen maden kazalarının araştırılmasıdır. İkinci bölüm ise yer altı madencilik sektöründe alınması gereken iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin belirlenmesidir.

Komisyon çalışmaları 4 ay sürmüştür, Soma'da ve başka maden işletmelerinde inceleme ziyaretleri, işçilerin, firma yetkililerinin, kamu kurum ve kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının ve sivil toplum örgütü temsilcilerinin, akademisyenlerin ve konu ile ilgili uzmanların sunumları ve komisyon üyelerinin toplantı ve çalışmaları sonucunda tüm ekleri ve muhalefet şerhleri ile birlikte 1256 sayfalık bir rapor hazırlanmıştır.

Raporda kazaya ilişkin tespitler ve komisyonu kazanın mekanizmasına ilişkin kanaatleri açıklanmıştır. Bunun yanı sıra raporun ikinci cildinde ülkede madencilik sektörünün sorunlarına ilişkin olarak 8 başlık altında tespitler ve öneriler yapılmıştır. Öneriler bölümü aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır:

- Madencilik politikasının yeniden yapılandırılması
- İşyeri İSG organizasyonu tarafından yapılan denetimin (sürekli denetim) etkinleştirilmesine yönelik öneriler
- Kamu tarafından yürütülen periyodik denetim sistemine yönelik öneriler
- Mevcut mevzuatta öncelikli olarak yapılması gereken düzenlemeler
- Üretimin etkinleştirilmesine ve iş sağlığı ve güvenliğinin güçlendirilmesine yönelik ayrı teşvik mekanizması önerileri
- Kömür madenciliğinde iş gücünün niteliğinin geliştirilmesi
- İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili alt yapı eksikliklerinin giderilmesi
- Madencilik sektöründe arama ve kurtarma faaliyetlerinin etkinleştirilmesi

Süreç boyunca hem ilgili mevzuatta hem de kurumların yapılması ve işleyişinde pek çok değişiklik yapılmış olmasına rağmen, meclis raporunda yapılan önerilere ilişkin değişikliklerin kimilerinin hayata geçirildiği kimilerinin ise hayata geçirilmediği görülmektedir.

Meclis raporunda yer alan her bir tespit ve öneri ile ilgili olarak detaylı bir inceleme yapmak bu raporun kapsamı dışındadır. Ancak örneğin madencilik politikasının yeniden yapılması ile ilgili olarak “*Madenciliğin bütün faaliyetlerini kontrol ederek sorunları ivedilikle çözebilecek en üst mercii olan Maden Bakanlığı kurulması (s 627)*” veya mevzuat yapısı ile ilgili olarak “*kömür sektörüne yönelik ayrı kanun çıkartılması*”, “*arama, kurtarma ve tahliye için ayrı bir birim kurulması ve tahlisiye ile ilgili eğitim sisteminin oluşturulması*” gibi öneriler bu konularda yapılan başka pek çok köklü değişikliğe rağmen tercih edilmemiştir.

Bu veya bunun gibi örneklerde, özellikle madencilikte devletin temel işçi sağlığı ve güvenliği politikasını etkileyen konularda tercih yapılırken Soma’da yaşanan gibi faciaların tekrar yaşanmamasını öncelik haline getirecek bir irade oluşması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

4.2.4 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) -TEPAV Raporu (2016)

Soma ve Ermenek kazalarından sonra Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından ulusal bileşenlerin de içinde olduğu “Uluslararası Standartların Uyumlaştırılması Yoluyla Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesi” projesi yürütülmüştür. Bu kapsamda temel amacı

rödövars sözleşmeleri ile özel sektöre devredilen bilhassa yer altı kömür işletmeleri-sektöründe bariz olan kaza ve ölüm daki ilişkiyi di-yaklaşım ile incele-Kömür Madeni leşmesel Düzen-yayınlanmıştır.

Çalışmada ma-larının ve düzen-matif kapsamları kanun ve düzen-miş ve ulusal mevzuat, İSİG uygulamaları bakımından değerlendiril-miştir. Türkiye’de madencilik sektöründe yaygınlıkla kullanılmakta olan sözleşme türleri bakımından rödövars sözleşmeleri ile diğer alt işverenlik uygulamalarının etkileri incelenmiştir. Raporda işçi sağlığı ve iş güvenliği (İSİG) açısından aşağıda belirtilen çarpıcı sonuçları ve yorumları içermektedir:

“Taşeronlaşmanın yüksek olduğu sektörlerde kaza oranlarının da genellikle daha yüksek olmasına rağmen son 10 yılda maden işyerlerinde taşeronlaşmada ciddi artış olmuştur.”

nin madencilik derecede yüksek oranları arasın-siplinler arası bir mek olan “Türkiye Sektöründe Söz-lemeler” raporu

dencilik kanun-lemelerinin nor-ve ilgili ulusal İSG lemeleri incelen-

- Alt işverenlik sözleşmelerinin yaygınlıkla kullanımı, işverenlerin İSİG sorumluluklarının dağılması vasıtasıyla İSG kanunları ve düzenlemelerinin yürürlüğe konulabilmesi ve uygulanması bakımından olumsuz sonuçlar doğurmakta gibi görünmektedir. Toplam sektörel istihdamda taşeron işçiliğin payı ile kaza oranları arasında pozitif bir istatistiki ilişki bulunmaktadır, bu da alt işverenlik oranının yüksek olduğu sektörlerde kaza oranlarının da genellikle daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.
- 2004-2012 döneminde tüm sektörler arasında madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün tamamı ve kömür madenciliği alt sektörleri en yüksek taşeron işçi oranına sahiptir. Alt işverenlik oranı 2004’te yüzde 3,9 seviyesindeyken 2012’de yüzde 22,9’a çıkmış, buna karşılık kömür madenciliği ve linyit alt sektöründe bu oran 2004’te yüzde 4,8 iken 2012’de yüzde 27,4’e çıkmıştır.
- Rödövars sözleşmeleri ve alt işverenlik sözleşmeleri ile ilgili uygulamaların bir sonucu olarak, işverenin sorumluluklarının sınırı, özellikle işçi sağlığı ve güvenliği konusunda bulanıklaşmış ve parçalara ayrılmıştır. Bu durum sadece ilgili mevzuatın düzgün şekilde uygulanmasını ve işyerlerinde etkili bir İSİG yönetimini önlemekte

ve mevzuatın etkin şekilde izlenmesini ve denetlenmesini engellemektedir.

- Madencilik sektörünün tüm çalışanlarının güvenlik ve sağlık seviyelerinin en üst düzeyde tutulması için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) arasında daha yakın ve düzenli bir iş birliği sağlamanın önemli olduğu görülmektedir.
- Özellikle önem taşıyan bir konu da madencilik sektöründe yaygın şekilde kullanıldığı görülen “Dayıbaşılık” sistemi gibi yasalara aykırı ve sağlıksız çalışma uygulamalarıyla mücadele etme yöntemlerinin geliştirilmesidir.

Söz konusu raporda Türkiye'nin madencilik sektöründeki İSİG koşullarının birçok faktörün bir neticesi olduğu belirtilmiş ancak mevcut tabloda tespit edilen sorunlar aşağıdaki maddeler ile özetlenmiştir;

- Maden sektörünün kısıtlı istihdam seçenekleri olan ve riskli görevleri kabul etme olasılığı daha yüksek olan bir çalışan profiliyle iş yapma olanakları, yüksek kayıt dışılık ve dayıbaşı sisteminin ekonomik çıkarları nedeniyle tehlikeli bir cazibesi bulunması,
- İş güvenliği uzmanlarının rollerinin çeşitli nedenlerle henüz yeterince işlevsellik kazanmamış olması,
- Alt işverenlik uygulamalarının ve kısa dönemli rödövens sözleşmeleri dâhil olmak üzere sözleşmesel düzenlemelerin ulusal İSG Kanun ve düzenlemelerinin etkili bir şekilde uygulanması karşısında engel teşkil etmesi,
- İSİG ve madenciliğin ulusal yönetiminin arasında koordinasyon eksikliği bulunan iki farklı kuruluş olan ETKB ve AÇSHB tarafından iki farklı düzenleme ile yönetilmesi durumları tespit edilmiştir.

Bu alandaki ilgili taraflar ile gerçekleştirilen paydaş toplantıları ışığında, aşağıdaki politika tavsiyeleri raporda yer almıştır:

1. Madencilik ile ilgili ulusal bir politika geliştirilmesi
2. Enerji politikalarının sürdürülebilirlik prensibi çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesi,

3. Madencilik sektöründeki yönetim yapısının kuvvetlendirilmesi değiştirilmesi,
4. İş sağlığı ve güvenliği standartlarına uygunluğun, özellikle ruhsatlandırma aşamasında değerlendirilmesinin ve izlenmesinin sağlanması,
5. Sektörel yönetim yapılarının daha kapsayıcı hale gelecek şekilde yeniden tasarlanması,
6. Rödövens sözleşmelerinin ve alt işveren sözleşmelerinin suiistimal edilmesinin önüne geçilmesi ve usule uygun alt işverenlik sözleşmelerinde sorumlulukların üstlenilmesi,
7. Çalışanlarının haklarını etkin bir biçimde kullanabilmeleri ve kayıt dışı istihdam sistemlerinin ortadan kaldırılması,
8. İlk yardım ve arama kurtarma eğitimlerinin standart hale getirilmesi konusunda ulusal kapasitenin güçlendirilmesi,
9. Ulusal madencilik aktivitelerine yönelik kurumlar arası ortak veri tabanının oluşturulması,
10. Kamu haricindeki kurumların ilave gözetim amacıyla yetkilendirilmesi seçeneğinin değerlendirilmesi tavsiye edilmiştir.

4.2.5 Diğer çalışma ve raporlar

i. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Soma İş Cinayeti / İş Kazası Raporu

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası'nın 120 numaralı yayını olan rapor, 2014 yılı Temmuz ayında JMO Yönetim Kurulu ve Onur Kurulu üyelerinden oluşan bir heyet tarafından yazılmıştır. Raporun en önemli ayırıcı özelliği bölge jeolojisine ilişkin verilen bilgilerdir. Heyet tarafından sahada yapılan incelemeler ve sonrasında yapılan çalışmalar sonucunda bölgenin jeolojik yapısı, kömür oluşumu ve Soma-Eynez kömürünün özelliklerine dair bilgiler rapora eklenmiştir. Raporun diğer bölümlerinde sorun tespitleri yapılmış ve son bölümde öneriler sıralanarak rapor tamamlanmıştır. Rapora JMO internet sitesinden ulaşılabilir.

ii. Kamu Denetçiliği Kurumu Soma Maden Kazasından Hareketle Kömür Madenciliğinde İş Sağlığı ve Güvenliği Özel Raporu

Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) tarafından 2014 yılı Aralık ayında hazırlanan rapor, Soma Maden Kazası ile ilgili bir bölüm içerse de (ikinci bölüm), ayırt edici özellik olarak kazadan ziyade kömür madenciliğinde iş sağlığı ve güvenliği konusuna ilişkin genel bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Raporun ilk kısmında geniş bir mevzuat incelemesi yapılarak kömür madenciliğini ilgilendiren yerel ve uluslararası mevzuat açıklanarak, okurun karşılaştırma yapılabilmesine olanak sağlanmıştır. İkinci bölümünde Soma Maden Kazasına ait bilgiler verilen raporun üçüncü bölümünde ise Türkiye'deki kömür madenciliğine ilişkin idari yapılanma ve denetim organlarından bahsedilmiştir. Beşinci bölümünde kömür madenciliğinde iş sağlığı ve güvenliği konularına değinilen raporun son bölümü ise çeşitli tespit ve önerileri içermektedir. Rapora Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) internet sitesinden ulaşılabilmektedir.

iii. MAZLUMDER Soma Maden Faciası Hakkında İnceleme ve Gözlem Raporu

MAZLUMDER tarafından 2015 yılı Mayıs ayında yayımlanan rapor MAZLUMDER yönetim kurulu üyelerinden oluşan bir heyet kontrolünde, üyelerinin isimleri ve görevleri raporda belirtilen inceleme ve gözlem heyeti tarafından hazırlanmıştır. Raporun girişinde olay ve sahaya ilişkin genel bilgiler verilmiş ve sonrasında çalışanlar ve Odamızın Soma Temsilciliği'nin de içinde bulunduğu bazı kurum yetkilileriyle yapılan görüşmelere ilişkin notlar sunulmuştur. Raporun son kısmında ise çeşitli bulgular bir araya getirilmiş, yargı sürecine ilişkin bilgiler verilmiş ve öneriler açıklanmıştır. Rapora MAZLUMDER internet sitesinden ulaşılabilmektedir.

iv. Ge-li-yo-rum Diyen Facia Boğaziçi Üniversitesi Soma Araştırma Grubu Soma Raporu

Boğaziçi Üniversitesi Soma Araştırma Grubu tarafından 2015 yılı Ocak ayında hazırlanan rapor, çeşitli saha çalışmaları, mülakatlar ve incelemeler sonrasında farklı disiplinlerden çok sayıda katılımcının katkısıyla hazırlanmıştır. Rapor tek bir gövde üzerinde değil, çeşitli konularda yazılan makalelerin birleşimi şeklinde yazılmıştır. Kaza sonrası çevre halkı, kazazede çalışanlar ve yakınları ile yapılan görüşmelerde kadın hakla-

rından çocuklara ilişkin sorunlara, kazanın sosyolojik etkilerinden teknolojik sistemlerin geliştirmesine kadar çok geniş bir perspektifte çalışmalar yapılmıştır. Raporu hazırlanan heyet içerisinde elektrik-elektronik mühendisliği, makine mühendisliği, bilgisayar mühendisliği, endüstri mühendisliği, ekonomi, sosyal politikalar, fen-edebiyat vb. birçok disiplinden uzman yer almaktadır ancak bir maden kazası inceleniyor olmasına rağmen maden mühendisliği disiplininin uzman bulunmamaktadır. Raporun ayırt edici özelliği ise kazanın sosyolojik etkilerine ilişkin kapsamlı incelemelerin sunulmasıdır. Rapora ve ilgili videolara Boğaziçi Üniversitesi Soma Araştırma Grubu internet sitesinden ulaşılabilir. Raporun ayırt edici özelliği ise kazanın sosyolojik etkilerine ilişkin kapsamlı incelemelerin sunulmasıdır. Rapora ve ilgili videolara Boğaziçi Üniversitesi Soma Araştırma Grubu internet sitesinden ulaşılabilir.

v. Türk Sosyal Bilimler Derneği İki Yılın Ardından Soma Maden Faciası Raporu

Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından 2016 yılı nisan ayında hazırlanmış olan rapor çeşitli makalelerin birleştirilmesi şeklinde düzenlenmiştir. Soma Maden Kazasının Hukuk ve Ekonomi bilimlerine ilişkin yaklaşımlarla değerlendirildiği raporun son kısmında ise sonuçlar sunulmuştur. Rapora Türk Sosyal Bilimler Derneği internet sitesinden ulaşılabilir.

vi. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Soma Maden Faciası Raporu

Soma Maden Faciası Raporu, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi tarafından 2014 yılı Kasım ayında hazırlanmıştır. Soma Maden Kazasına ilişkin genel bilgiler veren raporu diğer raporlardan ayıran en önemli özelliği, raporda kazanın yasal sorumluluklar yönünden incelenmesidir. Raporun özellikle on birinci bölümünde değinilen çeşitli yasal sorumluluklara ilişkin örnekler, AİHM kararları, Yargıtay kararları vb. bilgiler kazanın hukuki boyutuna ilişkin okuyucularını aydınlatmaktadır. Rapora Türkiye Barolar Birliği internet sitesinden ulaşılabilir.

vii. Soma Maden Kazasıyla Alakalı Olarak Yazılmış Bazı Makaleler

Soma Maden Kazasının ardından çeşitli uzmanlar tarafından konuyla alakalı makaleler kaleme alınmıştır. Bu bölümde bu makaleler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Soma Maden Kazasının ardından, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. H.

Şebnem DÜZGÜN tarafından “Kasıtlı Körlük: Soma Faciası” başlıklı makale yayınlanmıştır. Prof. Dr. H. Şebnem DÜZGÜN makalesinde kazaya ilişkin bilinmeyenler ve sebep sonuç ilişkisi kurulması adına gerekli olan bilgileri sorgulamış ve çıkarılan derslerle ilgili açıklamalar yapmıştır.

Bir diğer çalışmada Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Araştırma Görevlisi Atanur KARAAHMETOĞLU “6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Bağlamında Soma Madenlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı makalesinde kazanın mevcut iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı açısından hukuki ve sistemsel değerlendirmesini yapmıştır.

Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Aziz ÇELİK “Organize Bir Katliam Soma” başlıklı makalesinde madencilik sektöründeki paydaşlar ve taşeronlaşmaya ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışmalara ek olarak farklı disiplinlerden çok sayıda uzman Soma Maden Kazasını kendi çalışma alanları çerçevesinde değerlendirerek bundan sonra yapılacak çalışmalara rehber olması adına literatüre kazandırmışlardır. Ancak tüm çalışmaların bu rapor içerisinde açıklanması mümkün olmadığından diğer çalışmalara bu bölümde yer verilememiştir.

5. BÖLÜM

SORUNLARIN TESPİTİ VE SONUÇLAR

Raporun önceki bölümlerinde resmi verilere dayalı olarak ülkemiz madenciliğinin İSİG karnesi ortaya çıkarılmış, odamızın 2010 yılında yayımlanmış olduğu “Madencilikte Yaşanan İş Kazaları” raporunun ardından geçen 10 yıllık süreçte yaşanan değişiklikler özetlenmiştir. Tüm bu süreç boyunca farklı kişi ve kuruluşlarca bu konuda yapılmış olan pek çok çalışma da incelenerek sektörün farklı paydaşlarının sorunlara ilişkin tespitleri ve çözüm önerileri değerlendirmeye alınmıştır.

5.1 Sorunların Tespiti

Ülkemizin işçi sağlığı ve iş güvenliği karnesinin iyi olmadığı açıktır. Bu durum madencilik sektörü için de geçerli olup, hem iş kazası geçiren sigortalı, hem iş kazası sonucu ölüm, hem de meslek hastalığı oranlarında Kömür ve Linyit Çıkartılması faaliyetleri açık ara ön plana çıkmaktadır.

Yaşanan “iş kazaları” tek tek incelendiğinde altında yatan teknik nedenler ayrı ayrı ortaya çıkartılabilir. Madencilik sektöründe yaşanan iş kazalarının başlıca nedenleri raporun 2.2. bölümünde özetlenmiş olup, her biri son derece bilindik ve günümüzün bilim ve tekniği ile önlenbilir konulardır. Kazaların “kader” olmadığı uzun yıllardır bilinen bir gerçektir.

Bu anlamda göz göre göre gelen, kolayca önlenbilir olan “iş cinayeti” gibi pek çok olay da yaşanmaktadır. Ancak konunun derinine inildiğinde bu bilindik konulara karşı alınması gerekli tedbirlerin ivedilikle alınabilmesi pek çok yönetsel faktöre bağlıdır. Bu nedenle, kazaların görünürdeki teknik nedenlerine ve önlemlerine odaklanmak yerine sorunların kaynağına inilmeye çalışılmış, yasal eksiklikler ve idari yapılanmada ortaya çıkan sorunlar bu bölümde ele alınmıştır.

Sorun: Alt işverenlik oranının yüksek olduğu sektörlerde kaza oranlarının da genellikle daha yüksek olmasına rağmen maden işyerlerinde alt işverenlik ve rödövens uygulamalarında ciddi artış olmuştur.

Sorun: “Dayıbaşılık” uygulamaları mevzuata aykırı olmasına rağmen pek çok yerde devam etmektedir ve bu nedenle işçi sağlığı ve iş gü-

venliği konusundaki sorumlulukların sınırı bulanıklaşmış ve parçalara ayrılmıştır.

Sorun: Mevzuat yapısının anlayışı değişmiş, açıklayıcı hükümler içeren mevzuat tamamen yürürlükten kalkmış, çerçeve çizici bir mevzuata geçilmiştir. Ancak bu yeni mevzuata uygun açıklayıcı nitelikte rehberler veya tebliğler hazırlanmadığı gibi reaksiyoner değişikliklerle yeni yasal anlayışla ortaya konulmak istenen önleyici (proaktif) düzenlemeler de tutarlı olunamamıştır.

Sorun: Mevzuat değişiklikleri tüm paydaşların -özellikle meslek odalarının ve sendikaların- görüşleri dikkate alınmadan, acele biçimde ve reaksiyoner olarak yapılmaktadır. Bu durum, sık sık mevzuat değişikliği yapılmasına ve yükümlülüklerin sonradan ertelenmesine yol açmaktadır.

Sorun: İş güvenliği uzmanlarının ve işyeri hekimlerinin işlevselliği sağlanamamıştır. İş güvenliği uzmanlarının yetki ve sorumlulukları arasında uyumsuzluk bulunmaktadır. Uzmanların özlük hakları ve bağımsız çalışabilme olanakları kısıtlıdır.

Sorun: Maden işyerlerinde görev yapan iş güvenliği uzmanlarının üçte birden az bir kısmı maden mühendisidir. Özellikle açık ocaklarda farklı meslek gruplarından uzmanlar OSGB'ler tarafından görevlendirilmekte, görevlendirmeler sıklıkla değişerek hizmetin sürekliliği sekteye uğramaktadır. Ticari kaygılar işçi sağlığı ve iş güvenliği gereksinimlerinin önüne geçmektedir.

Sorun: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında yetki karmaşası ve koordinasyon eksikliği bulunmaktadır. Madenler ruhsat aşamasından itibaren etkin bir denetime tabi tutulamamaktadır.

Sorun: Madenlerde ve diğer tüm işyerlerinde gerçekleşen iş kazaları ile ilgili devlet kurumları tarafından istatistikî bilgi dışında herhangi bir bilgi paylaşılmamaktadır. Bu durum iş kazalarından alınması gereken derslerin alınamamasına ve etkin bir izleme yapılamamasına yol açmaktadır.

Sorun: Soma'da ülkemiz tarihinin en büyük işyeri faciası yaşanmış ve tüm ülkeyi yasa boğmuştur. Olaya ilişkin pek çok farklı tarafça hem teknik hem de teknik olmayan çeşitli raporlar hazırlanmış, çalıştaylar yapılmış ve mevzuatta değişiklikler de yapılmıştır. Ancak, olayı tüm yönleriyle aydınlatacak şekilde deneysel bir çalışmanın yapılmamış olması dikkat çekicidir. Devlet-üniversite işbirliği ile tarafsız bir anlayışla bu ve benzeri facialar üzerinde nedenlere yönelik bilimsel çalışmalar yapılmamakta, yaşananlardan yeterince ders çıkarılamamaktadır.

Sorun: Kayıt dışılık sorunu devam etmektedir. Kaçak maden ocaklarında herhangi bir mühendislik çalışması olmaksızın tedbirsiz ve deneimsiz çalışma koşulları resmi istatistiklerde yer almayan ölümlere neden olmaktadır.

Sorun: Devletin işçi sağlığı ve iş güvenliği idaresinin bazı önemli fonksiyonları bir süredir kesintiye uğramıştır. 2006 yılından itibaren hazırlanan ve sonuncusu 2014-2018 yılları arasını kapsayan ve devletin İSG taahhüdü olarak tanımlanabilecek Ulusal İSG Politika Belgesi yenilenmemiş, Ulusal İş Güvenliği Konseyi 2018 yılından beri toplanmaz olmuştur.

Sorun: Hem madencilik hem de işçi sağlığı iş güvenliği konuları devlet bürokrasisi içerisinde arka plana atılmaktadır. Konu ile ilgili kurumlar son 10 yıllık süreç içerisinde başka konularla ilgilenen başka kurumlarla birleştirilmiştir. Bu konulara daha çok önem verilerek yapıların güçlendirilmesi gerekirken aksine zayıflamaktadır. AB destekli projeler dışında ilgili kurumlarda kapasiteyi arttırıcı faaliyetler yapılmamaktadır.

Sorun: İş sağlığı konusu iş güvenliğinin gerisinde kalmaktadır. Meslek hastalıklarının tespit edilememesi sorunu devam etmektedir.

Sorun: 6331 sayılı İSG Kanununun iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili profesyonellerin kamu kurumlarında çalıştırılması ile ilgili “Yürürlük” maddesi 2017, 2020 ve en son 31.12.2023 tarihi olmak üzere üç kez ötelenmiş kamuda çalışan meslektaşlarımız bu hizmetin dışında bırakılmıştır.

Sorun: Özellikle küçük ölçekli işletmelerde sendikal örgütlenmenin olmaması işçi sağlığı ve iş güvenliğini olumsuz yönde etkileyen sonuçlar doğurmaktadır.

5.2 Yapılması Gerekenler

Sosyal hukuk devletinde temel amaç iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı iş yasalarını ILO standartları ile uyumlu hale getirilerek, çalışanlarını korumak ve geliştirmektir. İşletme projeleri tasarım veya proje aşamasında iş kazaları ve meslek hastalıkları riskine karşı koruyucu ve önleyici anlayışla tasarlanmalı, toplu koruma önlemleri her zaman öncelikli değildir. Bu nedenle İSG yaklaşımı reaktif değil proaktif yaklaşım sergilenmelidir. Aksi durumda her gün iş kazaları artmaya devam edecektir.

Rödövens, taşeronlaşma ve sözleşmesel düzenlemelere ilişkin sorunlar:

- Madencilikte rödövens sözleşmeleri, uzun vadeli yatırımlar yapılmasının önünde engel teşkil ettiği için bu uygulamalardan vazgeçilmelidir.
- Galeri açma, dekapaj işleri gibi madencilüğün asıl işlerinde taşeronlaşma uygulamaları ile dayıbaşılık sistemi işçi sağlığı ve iş güvenliği sorumlulukların bulanıklaşmasına ve iş güvencesinin zayıflamasına yol açmakta olduğundan bu uygulamalardan vazgeçilmelidir.

Mevzuat yapımı ile ilgili sorunlar:

- İlgili yasa ve yönetmelikler yenilenirken uluslararası sözleşme, standart ve normlar dikkate alınmalıdır. İSİG mevzuatı ile ilgili olarak bilimsel temelli açıklayıcı tebliğler, rehberler hazırlanmalı ya da detaylı hükümler içeren mevzuat yapısı oluşturulmalıdır.
- Madencilikle ve işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili tüm mevzuat ve uygulama değişiklikleri odamız ve TMMOB'ne bağlı diğer ilgili meslek odalarının, işçi sendikalarının ve diğer sivil toplum kuruluşlarının dâhil edildiği demokratik bir süreç yürütülerek yapılmalıdır.
- Mevzuat değişiklikleri reaksiyoner olarak acele ve hazırlıksız bir biçimde yapılmamalıdır. Madencilikte işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili sorunlu olan konularda hazırlıklı olunması ve değişikliklerin yeterli altyapısını oluşturduktan sonra yapılması gerekmektedir.

İSİG hizmetleri sorunu:

- İSİG mevzuatında "İş Güvenliği Mühendisliği" yerine, "İş Güvenliği Uzmanı" tanımı getirilerek mühendislik ile teknik elemanlık birbiriyle eşdeğer tutulmuştur. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında mühendis istihdamı, gerek ilgili kanun gerekse yönetmeliklerde yapılacak düzenlemelerle sağlanmalıdır. İş Güvenliği Mühendisliği kavramı yeniden tanımlanmalıdır.
- İş güvenliği uzmanlığı ile ilgili olarak sektörel düzenleme yapılmalı, maden işyerlerinde görev yapan iş güvenliği uzmanları için maden mühendisi olma kriteri konulmalıdır.
- İş güvenliği uzmanlarının ücretlerini doğrudan işverenden veya onunla anlaşma yapan OSGB'den aldığı yaklaşım değiştirilmeli,

- bunun için yine işverenlerin karşılayacağı bir fon oluşturularak uzmanların bağımsızlığı sağlanmalıdır. İş güvenliği uzmanları için bir asgari ücret tarifesi oluşturulmalı ve uygulamaya koyulmalıdır.
- İş sağlığı ve güvenliği kanununda değişiklik yapılarak uzmanlara rehberlik dışında sorumluluk yüklenmemesi sağlanmalıdır. İş güvenliği uzmanlarının sermaye sahiplerini hukuki ve cezai sorumluluktan korumak için kullanılan bir canlı kalkan olması engellenmelidir.
 - Maden işyerlerinde görevli iş güvenliği uzmanları/mühendislerinin çalışma saatleri düşürülmeli, bakabileceği işyeri sayısına gerçekçi bir sınır koyulmalıdır. Uzman görevlendirmeleri için yolda geçen süreler dâhil edilerek, çalışma süreleri yeniden ele alınmalıdır.
 - Özellikle OSGB'lerden hizmet alan maden işyerlerinde hizmetin sıklıkla kesintiye uğraması gibi sorunların önüne geçilmeli, bu ve yukarıda bahsedilen sorunlar birlikte düşünülerek OSGB sistemi yapısal olarak yeniden ele alınmalıdır.

Devletin İSG fonksiyonlarına ilişkin sorunlar:

63

- Ulusal İSG Politika belgesi hazırlanmalı, burada geçmiş belgelerde belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilerek yeni politika belgesinde hedefler buna göre belirlenmelidir. Ulusal İSG Konseyi faaliyete geçmelidir.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yeniden ayrılması ve iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili devlet fonksiyonlarının güçlendirilmesi gerekmektedir
- Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın, gerekli uygulama ve denetimleri layıkıyla yapabilmeleri için, kadrolarını maden mühendisleri ile güçlendirmesi gereklidir.
- AÇSHB ile ETKB arasındaki koordinasyon sorunu çözülmelidir. Maden işletmelerinin ruhsat aşamasından itibaren etkin biçimde denetlenmesi sağlanmalıdır.
- İş sağlığı ve güvenliği denetimlerinde riskli iş kollarında denetimin etkinliği yeni denetim yöntemlerinin uygulanması ile desteklenmeli, bilim ve teknolojiye gelişmeler takip edilmelidir.
- Ülkede İSG kültürünün geliştirilmesi için eğitim ve öğretim müfredatı, orta öğretimden başlanarak iş sağlığı ve güvenliği konusunu da içerecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

- Cinsiyet ayrımı ve çocuk işçiliği önlenmeli, güvenlik kültürü, işçi sağlığı ve iş güvenliği kültürü ile bir arada oluşturulmalı ve özendirilmelidir.

İş kazalarından ders çıkarılmaması sorunu:

- İşyerlerinde kaza ve meslek hastalıklarına ait bilgiler ve kaza raporları bir veri tabanında toplanmalı, bu bilgilerden yararlanılmalıdır.
- Soma ve Ermenek başta olmak üzere geçmişte yaşanan maden faciaları devlet, üniversite, işçi-işveren örgütleri ve meslek odalarının işbirliğiyle bilimsel olarak incelenmeli ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde nedenleri ortaya çıkarılmalıdır. Tüm sektörün olanlardan ders çıkarabilmesi için bu bilgiler kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

Meslek hastalıklarının tespit edilememesi sorunu:

- Meslek hastalıkları hastaneleri işlevine uygun olarak yapılandırılmalı ve ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır.
- İşyerlerinde işyeri hekimlerinin işlevselliği arttırılmalıdır. Özellikle OSGB'ler aracılığıyla verilen hizmetlerde kesinti olmaması için düzenlemeler yapılmalı, meslek hastalığı tespitlerinin yapılabilmesi için altyapı oluşturulmalıdır.

Kayıt dışılık sorunu:

- Özellikle bazı bölgelerde kayıt dışılık sorunu devam etmektedir. Kaçak maden işletmelerinin önüne geçmek için devlet kurumlarının koordinasyon içinde bu soruna eğilmesi gerekmektedir.

Madencilik sektörüne özgü sorunlar:

- Maden işletmelerinin proje aşamasından itibaren işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından denetlemesini de üstlenecek, ruhsat süreçlerini de içine alan madencilğe özgü bir işçi sağlığı ve iş güvenliği mevzuatını uygulamakla yükümlü bir Maden Bakanlığı kurulmalı ve liyakat esaslarına göre yapılandırılmalıdır.
- Ulusal madencilik politikasının oluşturulması, kısa, orta ve uzun vadeli planların yapılması için Bakanlık koordinatörlüğünde, tüm

sektör bileşenleri, ilgili odalar ve üniversitelerin katılacağı “Maden-
cilik Şurası” toplanmalıdır.

- Sektörde ulusal düzeyde acil durum planı ve risk haritalarının çıkarılması ve bu doğrultuda saha denetimlerinin yapılması büyük önem taşımaktadır.
- Sınırlı maden kaynaklarımızın daha iyi değerlendirilmesi bakımından havza madenciliğine geçilmelidir. Güvenli maden üretimi için mekanizasyona teşvik ve olanak sağlanmalıdır.
- İşçi sağlığı ve güvenliği bakımından iyi örnek olmuş maden işletmelerine muafiyetler (vergi, gümrük vb.) sağlanarak teşvik edilmelidir.
- Daimi nezaretçi eğitimlerinin MAPEG tarafından taşeron firmalara yaptırılmasından vazgeçilmeli, bu konuda uzman olan Odamız tarafından eğitimlerin verilmesinin önü açılmalıdır.
- Odamız tarafından başlatılan çalışmalar sonucu, TMMOB ile T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı arasında imzalanan ücretli çalıştıkları sektörlerde kayıt dışı istihdamı önleme amacına hizmet eden karşılıklı işbirliği protokolü SGK tarafından tek taraflı olarak feshedilmiştir. İşbirliği protokolü yeniden hayata geçirilerek çalışma hayatının bütünlüğü açısından işyerindeki psikososyal risk etmenleri de dikkate alınarak meslektaşlarımızın mağduriyeti giderilmelidir.
- Devlet maden işletmelerinde psikolojik danışmanlık istihdamını sağlayacak düzenlemeler getirmelidir.
- Madencilik mevzuatı ve İSİG mevzuatı arasında uyumsuzluk ortaya çıkartan bir hüküm olan daimi nezaretçilere verilen denetim yükümlülüğü kaldırılmalıdır.
- İşyerlerinde daimi nezaretçinin özgürce karar verebilmesi ve görevini layıkıyla yerine getirebilmesi amacıyla, ücretini oluşturulacak bir fondan alması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Maden Mühendisleri Odası'nın yasal hakkı olan mesleki denetimin önündeki engelleri kaldıracak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

British Geological Survey (2018). Battery raw materials. <https://www.bgs.ac.uk/geology-projects/critical-raw-materials/> (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

EUROSTAT (2020). Accidents at work – statistics by economic activity. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Accidents_at_work_-_statistics_by_economic_activity (Erişim tarihi: 16 Aralık 2020).

MSHA (2020). Data & Reports. <https://www.msha.gov/data-reports> (Erişim tarihi: 16 Ekim 2020).

MTA (2020). Maden Dış Ticareti. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/2018-yili-dis-ticaret> (Erişim tarihi: 9 Aralık 2020).

ILO (2016). Türkiye Kömür Madenciliği Sektöründe Sözleşmesel Düzenlemeler: Gerçekleşme Biçimleri, Boyutları, Nedenleri, Yasal Nedenleri ve İSG zerindeki Etkisi. ILO Türkiye Ofisi: Ankara.

ILO (2019). Safety and Health at the Heart of the Future of Work. İsviçre: ILO, s. 58.

ILO (2020). Business, Occupational Safety and Health. https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/events-training/events-meetings/WCMS_DOC_ENT_HLP_OSH_EN/lang--en/index.htm (Erişim tarihi: 2 Aralık 2020)

Jennings, N. S. (2011). Mining: An Overview. <https://www.iloencyclopaedia.org/part-xi-36283/mining-and-quarrying/item/594-mining-an-overview> (Erişim tarihi: 21 Eylül 2020).

Safe Work Australia (2020). Mining. https://www.safeworkaustralia.gov.au/industry_business/mining (Erişim tarihi: 29 Mart 2020).

SGK (2020). İstatistik yıllıkları. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari (Erişim tarihi: 16 Kasım 2020).

SGK (2020). Kayıtdışı İstihdam Oranı. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari (Erişim tarihi: 25 Ocak 2021).

Sökmen, M. E. (2019). Madencilik sektöründe iş güvenliği uzmanlığı eğitimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Maden Mühendisliği Anabilim Dalı.

Strzalkowski, P. (2018). Statistical analysis of workplace accidents in Polish mining industry. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, Vol. 362, 9-13 September 2019, Prague, Czech Republic.

Swiatkowska, B., & Hanke, W. (2018). Occupational diseases in Poland in 2016. *Medycyna Pracy*, 69/6, s. 643-650.

Takaoğlu, Z., B., Kaya, E., ., İri Ölmezoğlu, N., İ., (2018). İş güvenliği uzmanlarının yaşadığı sorunlar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), s. 1-9.

www.maden.org.tr

facebook.com - twitter.com / MadenMO1 instagram.com / TMMOBMaden

linkedin.com / TMMOBMadenMuhendisleriOdasi